

Mirela Slukan

Hrvatski državni arhiv
Marulićev trg 21
Zagreb

KARTOGRAFSKA ZBIRKA HRVATSKOGA DRŽAVNOGA ARHIVA I NJENA VRIJEDNOST KAO IZVORA ZA ISTRAŽIVANJA

UDK 930.253:003.349] (497.5 Zagreb)

Izvorni znanstveni članak

Kartografska zbirka Hrvatskog državnog arhiva druga je po veličini kartografska zbirka u Hrvatskoj¹. Ova Zbirka danas obuhvaća preko 4 000 kartografskih jedinica (signatura). Kao zbirka nacionalne arhivske ustanove ona sadrži prvenstveno starije karte, planove i atlase, dok je novija kartografska produkcija (nakon 1945.) nešto slabije zastupljena. Najveći broj kartografskih jedinica odnosi se na hrvatske zemlje, ali i na susjedne, posebno one s kojima je Hrvatska povijesno i kulturno bila u vezi. Zbog velikog vremenskog raspona zbirke (najstariji primjerci potječu iz druge polovice 16. stoljeća), te tematske raznolikosti (obuhvaća opće i sve vrste tematskih karata), ova zbirka predstavlja nezaobilazan izvor za najrazličitija znanstvena istraživanja. Namjera je ovog članka da prikaže strukturu i sadržaj ove zbirke, te naglasi njenu upotrebnu vrijednost za istraživače različitih struka i područja istraživanja.

Uvod

U *Arhivskom vjesniku* iz 1965. godine² objavljen je članak akademika Mirka Markovića "Kartografska zbirka Arhiva Hrvatske" u kojem je dat prikaz tadašnje strukture Zbirke te opis nekih njenih najvrednijih primjeraka. Zbirka je u to vrijeme

---

¹ Po broju kartografskih jedinica nadmašuje je samo Kartografska zbirka NSK.

² *Arhivski vjesnik*, god. 7–8, Zagreb 1965, str. 373–388.

obuhvaćala 2026 kartografskih jedinica, a jedino obavijesno pomagalo za korisnike bio je inventarni popis Zbirke koji je sadržavao samo popis karata, često bez najosnovnijih podataka. Takvo stanje nije zadovoljavalo zahtjeve korisnika, pa je potreba za adekvatnom obradom Zbirke i izradom suvremene informatičke baze podataka bila sve izraženija.

Zbirka i njena obavijesna pomagala

Od 1965. godine Zbirka se udvostručila i danas obuhvaća preko 4 000 kartografskih jedinica koje su sređene i obrađene u skladu s Međunarodnim standardom za opis kartografskog gradiva (ISBD(CM))³. Kao rezultat obrade koja se temelji na ovom Standardu, svaka kartografska jedinica dobila je kataložnu karticu opisa sa standardiziranim podacima koja sadrži sljedeće podatke: numeričke oznake (signatura, broj akvizicije, inventarni broj i broj kompjuterskog upisa), vremensku i mjesnu (geografsku) odrednicu karte, oznaku vrste karte, informaciju o potrebi restauracije, naslov i podnaslov karte, podatak o odgovornosti (autor ili urednik karte), mjerilo, mjesto i vrijeme izdanja te izdavača, materijalni opis karte (broj listova iz kojih se sastoji, tehnika izrade i dimenzije lista) te napomene (obično uputnica na literaturu ili drugi dodatni podaci o karti). Temeljem ovakve obrade u posljednjih pet godina nastala je informatička baza podataka koja obuhvaća čitavu zbirku⁴. Spomenuta kartografska baza podataka ima velike mogućnosti pretraživanja po svim elementima opisa, a svi kriteriji pretraživanja mogu se međusobno i kombinirati čime se još više ubrzava pretraživanje (npr. možemo tražiti sve hidrološke karte Save iz 1965. godine). Ovakvom obradom osigurao se visok stupanj dostupnosti gradiva za najrazličitije potrebe korisnika. Istovremeno, u izradi je i klasični katalog zbirke koji na suvremen način, posebno poštujući povijesni pristup, daje sve potrebne informacije korisnicima. U katalogu karte su razvrstane po vrstama, a unutar pojedine vrste karata po povijesnim razdobljima na koja se odnose (vremenska odrednica) i geografskom području koje prikazuju (mjesna odrednica). Na taj način svaki korisnik može lako pronaći kartu određenog razdoblja i sadržaja.

Struktura zbirke

Kao što je naglašeno, zbirka danas obuhvaća oko 4 000 kartografskih jedinica. Od toga broja 2026 kartografskih jedinica stari je dio zbirke što ga je 1965. godine opisao M. Marković. Tzv. novi dio zbirke čini još preko 2 000 kartografskih jedini-

---

³ International Standard Bibliographic Description for Cartographic Materials. Prijevod ovog Standarda objavilo je Hrvatsko bibliotekarsko društvo u svom posebnom izdanju iz 1982. godine.

⁴ Više o samoj obradi Zbirke i primjeni ISBD(CM) standarda s primjerima vidi članak M. Slukan "Opis kartografskog materijala", *Arhivski vjesnik*, god. 39/1996, str. 65–73.

ca, od kojih 230 kartografskih jedinica čine karte koje su dio restitucije iz Kriegsarchiva u Beču, a njih oko 1 800 čini prinovu zbirke dobivenu redovnim predajama gradiva, otkupima, poklonima ili izlučivanjem iz pojedinih arhivskih fondova.

Kartografsko gradivo starog dijela zbirke u starom je inventarnom popisu bilo podijeljeno u četiri signaturne skupine – A, B, C i D. Svaka od ovih glavnih skupina bila je rimskim brojevima podijeljena na više podskupina, s obzirom na geografsku i vremensku odrednicu karte ili vrstu karte. Struktura starog dijela zbirke bila je sljedeća:

A – najstarije tiskane i rukopisne karte

A. I – uglavnom Hrvatska

A. II – djela poznatih svjetskih kartografa

A. III – starije karte Ugarske

A. IV – Slovenija i Balkan

A. V – teritorij zahvaćen austrijsko-ruskim ratom

B – Vojna krajina

B. I – Karlovački generalat

B. II – Vojna krajina, novije karte (18. i 19. stoljeće)

B. III – Lika i Krbava

B. IV – Lika i Krbava

B. V – Banska krajina, Gradišćanska, Brodska, Ogulinska i Otočka pukovnija

C – Vojno-topografske i didaktičke karte

C. I – austrougarske generalne karte

C. II – jugoslavenske topografske karte

C. III – austrougarske karte

C. IV – jugoslavenske topografske karte

C. V – razne vojno-didaktičke karte

D – Naše i strane karte

D. I – pojedini teritoriji Hrvatske od 17. stoljeća nadalje

D. II – novije karte Bosne i Hrvatske

D. III – ugarske zemlje u 19. stoljeću

D. IV – strane, većinom europske zemlje

D. V – europske zemlje

D. VI – planovi naših i stranih gradova

D. VII – crkvene dijeceze i biskupsko-administrativna područja

D. VIII – shematske karte cestovnih mreža u Hrvatskoj

D. IX – daljinarske karte

- D. X – poštanske karte
- D. XI – shematski planovi željezničkih pruga u Hrvatskoj
- D. XII – hidrografske karte
- D. XIII – hidrografske karte stranih zemalja
- D. XIV – rijetke i vrijedne karte
- D. XV – planovi gospoštija, vlastelinstava i posjeda
- D. XVI – šumarske karte
- D. XVII – katastarske karte
- D. XVIII – poljoprivredne i geološke karte, projekti naselja

Tako se sustav signaturnih skupina za skupine A i B zasnivao prvenstveno na mjesnoj (geografskoj) odrednici karte, a C i D skupine na vrsti karte, te manje na mjesnoj i vremenskoj odrednici karte. Međutim, čak niti takav prilično nedosljedan sustav signaturnih skupina nije poštovan, pa se unutar pojedinih skupina nalaze i brojne karte koje u njih ne spadaju niti po jednom kriteriju⁵, a neke se skupine i ponavljaju (npr. D.IV – većinom europske zemlje i D.V – europske zemlje). Posebno se to odnosi na skupinu D u kojoj nalazimo sve vrste karata u rasponu od 16. do 20. stoljeća, često razvrstane u sasvim pogrešnu skupinu karata (npr. u skupini D.XVIII nalazimo geološke, katastarske, topografske, upravne karte, planove gradova i sl.). Zbog takvog stanja, pri sređivanju novog dijela zbirke postavilo se pitanje na koji način signirati još nesignirane karte, odnosno da li pokušati novi dio zbirke, gdje je to moguće, razvrstati u stare signaturne skupine (npr. sve nove šumarske karte uvrstiti kao nastavak skupine D. XVI, od onog broja gdje je stari dio zbirke stao). To, s obzirom da se u novom dijelu Zbirke pojavljuju mnoge nove tematske karte, ne bi bilo moguće. Druga je mogućnost bila da se pristupi ponovnom signiranju čitave Zbirke, odnosno da se za čitavu Zbirku izradi jedinstveni uobičajeni sustav signaturnih skupina. Ta mogućnost zbog starosti i tradicije ove zbirke te njenog čestog citiranja u literaturi nije dolazila u obzir. Tako smo došli do trećeg, kompromisnog rješenja, da stari dio zbirke zadrži svoje stare, korisnicima dobro poznate oznake⁶, a da se za novi dio zbirke otvori skupina E, u kojoj svaka podskupina predstavlja jednu vrstu karata. Na taj način stari će se dio zbirke uvijek razlikovati od novog, a novi će dio zbirke ipak dobiti uobičajene i smislene signaturne oznake. Signaturnu skupinu E čine sljedeće podskupine, odnosno vrste karata:

---

⁵ Uobičajeno je da se signaturne skupine formiraju s obzirom na vrstu karte, a mogu označavati karte određene geografske ili mjesne odrednice, ili pak označavaju sve tri odrednice, kao što je to slučaj s bibliotekarskim UDK oznakama.

⁶ Stare su signaturne oznake zadržale i karte dobivene restitucijom iz Kriegsarchiva u Beču.

- E. I – opće karte
- E. II – topografske karte
- E. III – katastarske karte
- E. IV – pomorske i batimetrijske karte
- E. V – planovi naselja
- E. VI – planovi posjeda
- E. VII – šumarske i biljnogeografske karte
- E. VIII – geološke, geomorfološke, seizmološke i pedološke karte
- E. IX – hidrološke i klimatološke karte
- E. X – ratne i vojno-didaktičke karte
- E. XI – povijesne i arheološke karte
- E. XII – prometne, zrakoplovne, poštanske i kilometričke
- E. XIII – demografske, etnografske i jezične karte
- E. XIV – gospodarske karte
- E. XV – turističke i planinarske karte
- E. XVI – upravne i političke karte
- E. XVII – karte razgraničenja
- E. XVIII – atlas
- E. XIX – zidne karte⁷
- E. XX – ostale karte (astronomske, trigonometrijske, medicinske...)

Ovakav sustav signatura omogućuje nesmetano širenje i dopunjavanje zbirke novim primjercima, te po potrebi, u slučaju pojave većeg broja nove vrste karata, otvaranje novih signaturnih skupina. Tako je "pomiren" stari i novi sustav signaturnih oznaka, te je stvorena jedinstvena zbirka koja obuhvaća ukupno kartografsko gradivo Hrvatskog državnog arhiva⁸.

Sadržaj Kartografske zbirke i njezina vrijednost kao izvora za istraživanje

Kartografska zbirka Hrvatskog državnog arhiva obuhvaća opće i sve vrste tematskih karata, planova i atlasa. Ovdje ćemo prikazati sve skupine karata Zbirke, kako bi korisnici dobili osnovni uvid u sadržaj Zbirke i mogućnost njezina korištenja kao izvora za svoja istraživanja. Pri tome valja naglasiti da cilj ovog prikaza nije

---

⁷ Ova skupina obuhvaća različite vrste karata velikih formata. Formirana je zbog specifičnog načina pohranjivanja zidnih karata.

⁸ To se naravno ne odnosi na kartografsko gradivo koje se mjestimično nalazi unutar pojedinih arhivskih fondova.

opisati sve karte ove Zbirke, jer bi to uostalom bilo nemoguće, već korisnicima dati podrobnu informaciju o strukturi i sadržaju zbirke, te naglasiti važnost pojedinih vrsta karata ili njezinih primjeraka za pojedine vrste istraživanja⁹.

I. Opće karte (korografske ili geografske karte)

Opće karte su karte općeg sadržaja koje prikazuju prostor s njegovim osnovnim prirodno i društveno-geografskim odlikama, ne ističući pri tome posebno neki od geografskih elemenata. S obzirom da se tematska kartografija razvija tek krajem 18. i početkom 19. stoljeća, veći dio starih karata (do 1800. godine) pripada u skupinu općih karata¹⁰. U zbirci se nalazi oko 440 općih karata nastalih u vremenskom rasponu od druge polovice 16. stoljeća do današnjih dana. Velik dio ovih karata čine drvo-rezne, bakrorezne i rukopisne karte koje imaju iznimno veliku važnost ne samo kao izvor podataka o prostoru i vremenu u kojem su nastale, već i kao dio naše kulturne baštine, pa im u ovom prikazu posvećujemo posebnu pažnju. Ujedno, one predstavljaju vjerodostojan dokument o razvoju kartografskog upoznavanja naše zemlje, te o samom razvoju kartografije i mjerništva. Ovdje ćemo spomenuti neke najvažnije.

Najstarije opće karte zbirke potječu iz druge polovice 16. stoljeća, te ujedno predstavljaju i neke od najstarijih primjeraka Zbirke uopće. Naime, kao i sve ostale znanosti i kartografija doživljava svoj procvat u 16. stoljeću. U tom razdoblju velikih geografskih otkrića iznimno veliku važnost dobiva nizozemska kartografija unutar koje se pojavljuju i prve vjernije karte hrvatskih zemalja. U tom smislu iznimnu važnost ima atlas "Theatrum Orbis Terrarum" nizozemskog izdavača Abrahama Orteliusa. Atlas je prvi put objavljen 1570. godine u Amsterdamu i tijekom 16. i 17. stoljeća doživio je čitav niz dopunjenih i novih izdanja. Velik broj karata hrvatskih zemalja 16. stoljeća na direktan ili indirektan način vezan je za Abrahama Orteliusa, bilo da su karte objavljivane u njegovim atlasima, bilo da su izrađene po njegovoj narudžbi. Među njima svakako jedna od najvažnijih karata je karta Augustina Hirschvogela iz 1570. godine (sign. A. II. 9)¹¹. To je kolorirani bakrorez koji prikazuje srednjovjekovnu Hrvatsku i Slavoniju u mjerilu ca 1:600 000. Osobitu je pažnju također posvetio predodžbi vegetacije i reljefa (Velebit!). Karta je nastala na temelju Lazarusove karte Ugarske i Münsterove karte Slavonije, te predstavlja prvu

---

⁹ Pojedine vrednije karte ove zbirke već su detaljnije opisane u "Descriptio Croatiae" Mirka Markovića, katalogu izložbe "Pet stoljeća zemljopisnih karata Hrvatske" Ankice Pandžić, te katalogu izložbe "Graničnice Hrvatske na zemljovidima" iste autorice.

¹⁰ U kartografskim zbirkama biblioteka uobičajeno je da se posebno izdvaja skupina starih karata (obično karte nastale do 1800. godine) od ostalih općih karata. Kako se ovdje radi o zbirci karata u arhivskoj ustanovi koja se prvenstveno bavi starim kartama i čiju većinu čine takve karte, bilo bi besmisleno posebno izdvajati takvu skupinu karata.

¹¹ "Sclavoniae, Croatiae, Carniae, Istriae, Bosniae finitimarumque regionum nova descriptio".

točniju kartu hrvatskih zemalja. Osim ovog izdanja, u Zbirci nalazimo još nekoliko primjeraka ove karte iz različitih Orteliusovih izdanja (sign. A.II.10–A.II.16). Za naše krajeve od velike važnosti je i karta Joannesa Sambuco iz 1872. godine (sign. A.II.17)¹². Ovu bakroreznu kartu u mjerilu ca 1:700 000 Sambuco je izradio za Orteliusa, ali ona iz nepoznatih razloga nije ušla u njegov atlas, već je izdana zasebno u Beču (M. Marković, 1991). Predodžba reljefa i hidrografske mreže za ono je vrijeme razmjerno dobro prikazana, a karta ima i relativno obilnu toponomastičku građu. Kao ishodištem za izradu ove karte Sambuco navodi da se služio Hirschvogelovim djelom (usp. sign. A.II.9), ali je pri tome doradio hidrografsku mrežu i konture obala i otoka čime je dobio nešto veću točnost prikaza. Iz 16. stoljeća, točnije 1593. godine potječe i karta Nizozemca Gerharda Mercatora (sign. A.II.3)¹³. Ova karta u odnosu na prethodne dvije sadrži dosta netočnosti, poglavito u pogledu granica. Tako je granica Dalmacije prema Bosni pomaknuta na sjever, pa se čitava Hercegovina našla unutar Dalmacije. Tok Kupe pomaknut je previše na zapad, a ušće joj je smješteno uz savski otok na čijoj je sjevernoj strani označen Zagreb, a nešto zapadnije ponovo – Agram. U prikazu reljefa također je dosta propusta, pa Slavonija izgleda kao najgorovitiji dio hrvatskih zemalja. Kako je ova karta također doživjela čitav niz izdanja, u Zbirci se nalazi još nekoliko primjeraka iste karte (sign. A.II.2–A.II.8). Od karata 16. stoljeća koje prikazuju hrvatske zemlje u krupnijem mjerilu zanimljiva je i karta pod sign. A.I.1 nepoznatog autora¹⁴. Taj bakrorez nastao oko 1590. godine, očito je izrađen po uzoru na Münsterovu kartu objavlvenu 1545. godine pod istim naslovom, te Hirschvogelovu kartu pod sign. A.II.1 (L. Lago i C. Rosit, 1981). Autor ove karte preuzeo je od svojih prethodnika kompletnu topografiju, uključujući i sve pogreške, ali je doradio spomenute predloške u području Primorja ispravivši konture obale i otoka. Iz Orteliusova atlasa za nas je značajna i karta anonimnog autora "Zara et Sebenic" iz 1595. godine (sign. E.I.26). Ovaj kolorirani bakrorez, što prikazuje područje između Zadra i Šibenika sa zaleđem sve do Like i Krbave u nešto krupnijem mjerilu, nastao je na temelju predloška Šibenčanina Natala Bonifačića i tijekom 16. i 17. stoljeća doživio je više različitih izdanja. Tijekom 16. stoljeća hrvatske zemlje često se prikazuju i u sklopu karata Ugarske ili podunavskih zemalja. I među tim kartama, iako nešto sitnijeg mjerila, ima nekoliko zanimljivih prikaza naše zemlje. Među njima svakako treba istaknuti kartu Ugarske Wolfganga Laziusa iz 1573. koja je također objavljena u Orteliusovim izdanjima (sign. A.III.6)¹⁵. Ta karta pred-

¹² Karta nosi naziv "Illyricum".

¹³ "Slavonia, Croatia, Bosnia cum Dalmatiae parte". Karta je objavljena u njegovu atlasu "Atlas sive Cosmographicae Meditationes de Fabrica mundi et Fabricati Figura".

¹⁴ "Slavonia die Windische Marck und auch Dalmatien, Crabaten, Steyermarck, Istereich, Crain".

¹⁵ "Hungariae Descriptio 1565". Karta je 1565. izrađena po narudžbi Ferdinanda I., a ovo je kasnije izdanje objavljeno u Ortelijevom atlasu 1573. godine.

stavlja jednu od najdetaljnijih karata Ugarske 16. stoljeća. Značajna je i Sambucova karta Ugarske iz 1579. godine (A.III.5)¹⁶, koju je autor izradio služeći se Laziusovom kartom Ugarske. Ovaj je primjerak izdan u II. Addittamentumu Orteliusovog atlasa iz 1580. godine. U zbirci se nalazi još jedno izdanje iste karte iz 1595. godine (E.I.24). Posebno dobar prikaz zapadne Hrvatske i Slavonije donosi karta Ugarske Joannesa Duetechuma iz 1596, također objavljena u Orteliusovu atlasu (sign. A.III.7)¹⁷. Osim uobičajenog geografskog inventara, karta u središtu ima ucrtanu ružu vjetrova uobičajenu za pomorske karte, a u području svake zemlje ucrtan je i njezin grb. Čitavo područje Hrvatske prikazuje karta Podunavlja Christophera Sgrootea izdana u Antwerpenu 1593, te objavljena u de Jodovom atlasu "Speculum Orbis Terrae" (A.II.18)¹⁸. Na toj je karti za područje sjeverno od Save ucrtana i upravna podjela. Na kraju, valja istaknuti i drvoreznu kartu Ugarske Sebastiana Münstera iz 1560. godine koja vjerojatno potječe iz Münsterove Cosmographie ili pak Münsterovog izdanja Ptolemejeve Geografije iz 1552. godine (sign. A.IV.6)¹⁹. Ova je karta prilično sitnog mjerila te siromašnog geografskog inventara, ali predstavlja jednu od najstarijih karata Zbirke.

Među kartama 17. stoljeća ističu se karte talijanskih kartografa, poglavito radovi Giacomina da Vignole Cantellija koji su pridonijeli boljem kartografskom upoznavanju naše zemlje. Cantelli je preko izdavačke kuće Gio Giacomo de Rossi izdao više karata koje se odnose na naše krajeve. Najzanimljivija od njih svakako je karta koja prikazuje Liku i Krbavu 1686. u vrijeme Herbersteinove vojne (A.I.8)²⁰. Karta je izrađena u perspektivi, pri čemu je autor posebnu pažnju posvetio prikazu utvrda i pojedinih borbi vođenih na ovom području. Za nas su posebno značajne i Cantellijeve karte – "Dalmatia descritta" (A.II.23) iz 1689. izrađena u mjerilu 1:600 000, te karte "La Croatia e contea di Zara" iz 1690. (A.II.22) i "Il Regno della Bosnia" iz 1689. godine (A.II.21). Ove bakrorezne karte obiluju novom toponomastičkom građom za hrvatske krajeve. Općenito, karte venecijanskih kartografa, najbolje su karte naših krajeva 17. stoljeća. Poznato je, naime, da su za svoje radove koristili informacije direktno s terena, a dobivali su ih od trgovaca i pomoraca koji su putovali našom zemljom. Zamjetan je napredak i u prikazu konture obala i otoka, te predodžbi reljefa, posebno Velebita i Plješevice. Među kartama koje u krupnijem mjerilu prikazuju našu zemlju ističe se karta Istre iz 1663. godine koju je izdao Giovanni Blavio u Amsterdamu (A.II.26)²¹. Karta je izrađena u mjerilu ca 1:30 000, te predstavlja kasnije

---

16 "Ungariae loca praecipue recens emendata atque edita pet Ioannem Sambucus Pannonium, imperialis Maiestatis Historicum".

17 "Nova et recens totius regni Ungariae una cum adiacentibus et finitimis regionibus delinatio".

18 "Tractus Danubii prima tabula".

19 "Landtafel des Ungerlandes, Polande, Russen, Littaw, Valachei und Bulgarei".

20 "Lica et Corbavia a Com. Herberstein Croatiae Cesareo Prefecto dis devastata Anno 1685".

21 "Istria olim lapidia" objavljena je 1663. godine u Blaviovoj "Le grand atlas Cosmographie Blavia".

dopunjeno izdanje Maginijeve karte Istre objavljene 1620. pod istim nazivom. Za oba djela kao predložak je bez sumnje poslužila karta Istre Petra Kopića iz 1526. godine. Naime, Magini je dotjerao Kopićeve karte Istre, posebno u području Primorja, te ispravio lokaciju nekih toponima (toponim Rijeke napokon se našao na ispravnom mjestu), da bi Jan Jansson u izdanju iste karte 1646. godine dočrtao granice Istre prema Kranjskoj te granice Goričke grofovije i Furlanije. Ovo izdanje iz 1663. godine sadrži sve ove ispravke, pa je ovo jedna od najtočnijih karata Istre 17. stoljeća. Za prikaz Hrvatske značajna je i karta Johanna Weikharda Valvasora iz 1689. (E.I.142). Ova je karta objavljena u Valvasorovu djelu "Die Ehre des Herzogthums Crain". Zanimljivost je ove karte, izrađene u mjerilu ca 1:750 000, da je mjerilo osim u germanskim miljama izraženo i u hrvatskim miljama (*Milliaria Croatica*) čiji točan iznos nije utvrđen do današnjih dana. Za proučavanje Dalmacije i Bukovice posebno je značajna rukopisna karta anonimnog autora iz 1675. godine koja u mjerilu ca 1:15 000 donosi pregled područja između Zadra i Nina te njihovo neposredno zaleđe (sign. B.IX.a.460)²².

Tijekom 17. stoljeća osobito su česte bakrorezne karte Ugarske, koje su zbog svoje osobite kićenosti različitim biblijskim, povijesnim i heraldičkim motivima te usprkos njihova sitnijeg mjerila, zanimljive širokom krugu korisnika. Neke od tih karata i u kartografskom smislu imaju veliku važnost za našu zemlju. To je prije svega karta Ugarske austrijskog topografa Martina Stiera izrađena 1664. godine (D.XIV.3)²³. To je bakrorezna karta Ugarske u 12 listova izrađena u mjerilu ca 1:424 000. Karta obiluje toponimima. Specijalnost Stiera svakako je prikaz razvedenosti reljefa i vegetacije koji su na ovoj karti osobito slikovito predloženi, ali na žalost često nevjerođostojno. Osobito je naglašen i prikaz hidrografske mreže, u kojem također ima dosta propusta. Značajno je da autor u pograničnim dijelovima Hrvatske i Bosne posebno označava pogranična utvrđenja. Za proučavanje hrvatskih zemalja vrijedna je i karta Gerharda i Leonarda Valcka iz 1695. na kojoj su označene sve hrvatske zemlje s njenim granicama potkraj 17. stoljeća (A.II.27)²⁴. Među kartama Ugarske ističe se i drvorezna karta Davida Custodisa izrađena oko 1610. u mjerilu ca 1:1 700 000 (A.III.1)²⁵, te drvorez Gaspara Bouttatsa izrađen oko 1690. godine u

22 "Carta topografica del Teritorio della Città di Nona".

23 "Landkarten des Königreiche Ungarn und denen anderen angrenzenden Königreichen, Fürstenthum und Landschaften, sambt dennen Gränitz Posten, so die Röm. Kay. Maj. und das hohlöbl. Erzhauss Österreich von dem Adriatischen Meer an bis in Siebenburgen vor Vestungen und Plätze gegen dem Erbfeind zu Nutz der ganzen Christenheit, stätig erhalten und un allen versehen lassen müssen".

24 "Dalmatia, Sclavonia, Croatia, Servia et Istria, distributa in singulares distiones et dioceses, una cum Republica Ragusana et circumjacentibus regionibus Hungaria Venetiis, Statu ecclesiastico, Neapoli, Macedonia".

25 "Abriss des Königreichs Ober und Nider Ungarn sampt den angrenzenden Landen zuer Nachricht der Kriegsläufen".

mjerilu ca 1:1 800 000 (A.III.3)²⁶. Zanimljivo je da je Bouttats 1690. godine u Beču izdao atlas Ugarske i Dalmacije, pa je za pretpostaviti da je ova karta bila njegov sastavni dio. Tijekom 17. stoljeća posebno su česte karte Ugarske nizozemskih, francuskih i talijanskih izdavača. Nabrojat ćemo samo neke. Od nizozemskih izdavača u Zbirci su zastupljeni Frederick de Witt, Nicolas Visscher, Carel Allard, Justus Danckerts, Joannes Blaeu, od francuskih Pierre du Val, te Nicolas i Guillaume Sanson te kao predstavnik talijanske kartografije Giacomo da Vignola Cantelli. Od karata Europe 17. stoljeća svakako treba istaknuti i izuzetno atraktivnu kartu Europe iz 1637. godine što ju je u Amsterdamu izradio Joannes Jannssonius, koja osim što nam pokazuje granice svih europskih zemalja, uz rubove sadrži tlocrte gradova, te narodne nošnje pojedinih zemalja (E.I.87)²⁷.

Na prijelazu 17. u 18. stoljeće od iznimnog je značaja djelovanje našeg kartografa i povjesničara Pavla Rittera Vitezovića koji je osim niza karata razgraničenja nakon mira u Srijemskim Karlovcima, izrađivao i karte općeg karaktera (B.III.1)²⁸. Ova rukopisna karta Like i Krbave iako nepotpisana nesumnjivo je Vitezovićevo djelo, nastalo nakon spomenutog razgraničenja 1699. godine. Karta je nastala povodom podjele gornjohrvatskih krajiških predjela među nutarnjoaustrijskom dvorskom komorom i vojnom krajiškom upravom, a izrađena je kao prilog dokumentaciji koja je tom prilikom izrađena (R. Lopašić, 1889). Prikazuje Liku i Krbavu koje su nakon mira u Srijemskim Karlovcima 1699. godine potpale pod upravu Dvorske komore u Grazu. Karta je zanimljiva i zbog toponomastičke građe, prikaza reljefa, te predočavanja starih putova kojima je autor posvetio posebnu pažnju. Za proučavanje Like i Krbave od iznimnog su značenja dvije karte pod sign. B.III.2²⁹. Jedna je djelo Nicolausa Jaksekovicha, a druga Croixa Poitisa iz 1707. godine. Radi se o istim kartama koje prikazuju Liku i Krbavu s posebno ucrtanom detaljnom kartom tromede i objašnjenjima u kazalu, te planom utvrda Gračaca i Udbine.

U drugoj polovici 18. stoljeća dolazi do prekretnice u razvoju kartografije i mjerništva. To je vrijeme prvih sustavnih izmjera, što je rezultiralo pojavom prvih detaljnih i točnih karata izrađenih na matematičkoj osnovi. Tada nastaju i karte prve topografske izmjere Habsburške Monarhije u sklopu koje su izrađene i topografske karte Hrvatske, Slavonije i Vojne krajine, te karte Jozefinskog katastra (nastale temeljem tzv. ekonomske izmjere). Taj je kartografski materijal poslužio kao osnova za izradu mnogih tematskih i općih karata 18. i 19. stoljeća. Takav je primjer karta Karlovačkog generalata što ju je 1795. godine izradio potporučnik Lovrenić

---

²⁶ "Carta de Ungaria moderna".

²⁷ "Nova Europae descriptio 1637".

²⁸ "Tabula geographica Likensem et Corbaviensem Comitatus una cum partibus circumvicinis Regni Croatiae exhibens".

²⁹ "Tabula singularis Comitatum Licae et Corbaviae de la Croix Poitis fecit".

(B.II.1)³⁰. Ova rukopisna karta jedna je od rijetkih generalnih karata ovog područja 18. stoljeća. U kartu su uneseni svi topografski elementi snimljeni unutar Jozefinske izmjere – reljef (predočen šrafama), hidrografska mreža, vegetacija, putovi, te novo razgraničenje nakon mira u Svištovu 1791. godine, pa kao izvor za proučavanje povijesti ovog dijela Hrvatske ima izuzetnu vrijednost. Karta je orijentirana na jug, a u rubnom dijelu velika je veduta Turnja. Istodobno i Venecija obavlja intenzivne kartografske radove na kartiranju svojih zemalja, pa je tijekom 18. stoljeća izrađen opsežan kartografski materijal za obalni dio naše zemlje. Od izuzetnog je značaja rukopisna karta Dalmacije iz 1732. godine (E.I.90)³¹. Karta je izrađena u mjerilu ca 1:200 000 i donosi brojne novosti, posebno u pogledu kontura obale i otoka, te toponomastičke građe, pa je za pretpostaviti da je autor karte djelo izradio ako ne temeljem terenskog rada, onda barem temeljem detaljnih izvještaja s terena. Izuzetna je i rukopisna karta mletačke Dalmacije s kraja 18. stoljeća, također anonimnog autora i bez originalnog naslova (D.I.58). Na tu kartu orijentiranu na jug, izrađenu u mjerilu 1:180 000 autor unosi čitav niz novih toponima – ne samo većih mjesta, već sela i zaselaka do tada neoznačavanih na kartama. Ovo je svakako najbolja karta Dalmacije 18. stoljeća u ovoj Zbirci. Posebno brižno ucrtani su orografija te vegetacija, među kojom možemo razabrati polja, pašnjake i šume. Ovo je svakako jedna od karata koju bi trebalo pomnije istražiti, jer je izuzetan izvor za istraživanje obalnog dijela Hrvatske. Sličnu vrijednost za područje Ravnih Kotara ima rukopisna karta bez originalnog naslova pod signaturom D.I.59. Izrađena je u mjerilu 1:144 000 krajem 18. stoljeća. Karta pruža izvanredan prikaz južnog Velebita s Paklenicom, te čitavih Ravnih Kotara. Ucrtana su brojna naselja, putovi, te razgraničenje prema Ličkoj pukovnji. Za proučavanje Kvarnera i njegovog zaleđa, zanimljiva je karta pod sign. D.I.57. To je rukopisna karta nastala također krajem 18. stoljeća koja prikazuje područje od Bakarskog zaljeva do Novog. U kartu su uneseni brojni toponimi, putovi, te granice pojedinih posjeda. Od izuzetnog je značaja i karta Ivana Stratila iz 1779. godine koja prikazuje područje od Rijeke do Kraljevice (D.I.3)³². Spomenuta karta nastala je temeljem lokalne izmjere pružajući obilje detalja, pa za ovo područje predstavlja jednu od najtočnijih karata 18. stoljeća. Posebno je zanimljiva za područje Rijeke koja se u to vrijeme počela širiti prema zapadu gdje se vidi jezgra buduće riječke industrijske obale. Tijekom druge polovice 18. stoljeća posebno je često kartirano granično područje prema Crnoj Gori. U tom smislu značajna je rukopisna kar-

³⁰ Karte von Karlstädter Generalat mit dem neuen Demarkations Terrain an der Unna und angränzenden Königreichen Bosnien, Hertzegovina und Dalmatien.

³¹ "Descrizione topografica della Dalmazia".

³² "Plann der ganzen Commercial Gegend des Fiuma und Buccaraner Capitaneats so Anno 1778 durch mich Joannes Stratil Ingenieur trigonometrisch übertragen worden".

ta Boke Kotorske iz 1797. (B.IX.a.463–1)³³ koju je izradio Antonio Zanchi u mjerilu 1:5 200, te bakrorezna karta Lodovica Furlanetta iz 1785. (E.I.139)³⁴. Obje karte prikazuju razgraničenje južnog dijela Dalmacije s Crnom Gorom i Turskim carstvom (Bosnom). Za proučavanje Slavonije tijekom 18. stoljeća osobito su vrijedne dvije karte. Prva je karta Slavonije Josepha Gadea iz 1730. godine (D.I.1)³⁵. Na karti je prikazana cijela Slavonija, vojvodstvo Srijem i bosanska Posavina koja je Požarevačkim mirom 1718. pripala Habsburškoj Monarhiji. Drugu kartu izradili su Homanovi nasljednici 1745. godine (A.II.30)³⁶. I ova karta prikazuje Slavoniju i Srijem nakon mira u Požarevcu. Ova je karta značajna i po tome što su u nju unesene granice pojedinih vlastelinstava. Za proučavanje Međimurja posebno je zanimljiva karta Josipa Bedekovića iz 1752. (A.I.10)³⁷. Ta je karta objavljena u Bedekovićevoj knjizi o životu sv. Jeronima³⁸. Na karti u mjerilu 1:150 000 brojem su označena 132 toponima čiji se opisi nalaze u knjizi. Od karata koje prikazuju pojedine dijelove hrvatskih zemalja krajem 18. stoljeća svakako treba istaknuti karte Josepha Reillya nastale oko 1790. godine na kojima su prikazane i naše zemlje (A.I.15³⁹, A.I.16⁴⁰, A.I.17⁴¹). Te su karte objavljene u atlasu "Schauplatz der fünf theile der Welt nach und zu Anton Freidrich Büschings grosser Erdbeschreibung in drey Theilen herausgegeben von Franz Johann Joseph von Reilly". Na tim su kartama precizno ucrtana naselja te svi putovi izgrađeni tijekom 18. stoljeća (Karolinska i Jozefinska cesta!), posebno oni poštanski s glavnim poštanskim postajama. Iako je atlas izdan 1791, daleko iste godine kada je sklopljen Svištovski mir, sve ucrtane granice odnose se na razgraničenje nakon mira u Požarevcu 1718. godine. Među kartama Ugarske valja još istaknuti kartu Johanna Christiana Schreibera u mjerilu 1:2 250 000 iz 1740. (A.I.13)⁴² te Müllerovu kartu Ugarske iz 1769. izrađenu u mjerilu 1:375 000 u 16 bakroreznih listova (D.XIV.5)⁴³. Obje karte prikazuju Ugarsku s njenim susjednim zemljama unutar kojih se nalaze i naše zemlje. Navedeni su nazivi srednjovjekovnih

---

33 "Pianno delle Boche di Cattaro Leocito e disegnato dal Ing. geografo Antonio de Zanchi".

34 "Nova Carta topografica delle Boche di Cattaro, Monte Negro e parte dell Albania".

35 "Tabula geographica exacta distincte exhibens regnum Sclavoniae cum Syrmii...".

36 "Tabula geographica exhibens Regnum Sclavoniae cum Syrmii Ducatu".

37 "Tabula topographica insulae Muro-Dravanae".

38 Knjiga ima naslov "Natale solum magni ecclesiae doctoris sancti Hieronymi in ruderibus Stridonis occlatatum, probatorum nihilominus historicum, et geographorum opinionibus, ac brevis Illyricanae chronologiae adiumento erutum, atque cum vita eiusdem ourpurati Dalmatiae".

39 "Das Koenigreich Sklavonien und Herzogthum Syrmien : Nro 3".

40 "Special Karte von dem Oesterreichischen und Osmanlischen Koenigreiche Kroatien : Nro 2".

41 "Das Koenigreich Bosnien : Nro 3".

42 "Neue Charte von Croatien Slavonien und den grösten Theil von Bosnien".

43 "Mappa geographica novissima Regni Hungariae divisi in suos comitatus cum districtibus Jazygum et Cumanorum Banatus Temesiensis ejusque districtum nec non Regnorum Croatiae, Sclavoniae, Dalmatiae, Magnni principatus Transilvaniae, partis Bosniae, Serviae, Bulgariae et Walachiae dedicata Augustissimis Regnantibus Mariae Theresiae Imperatorici Regniae et Josepho II ...".

županija, a ucrtana je i granica utvrđena mirom u Srijemskim Karlovcima 1699. Posebno se to odnosi na detaljniju, Müllerovu kartu Ugarske koja je nastala temeljem terenskog rada. Naime, Müller je bio član austrougarske komisije koja je predvodila razgraničenje. Obje karte karakterizira obilna toponomastika te dobar prikaz hidrografije i reljefa. Dobar izvor za proučavanje hrvatskih zemalja predstavlja i karta Carla Schültza iz 1788. godine u mjerilu 1:1 125 000 (A.II.33)⁴⁴, a za rubna područja prema Bosni i samo razgraničenje vrijedna je karta Bosne i okolnih zemalja Maximiliana Schimeka izrađena iste godine u mjerilu 1:430 000 (A.II.34)⁴⁵. Na ovim kartama jasno dolazi do izražaja već relativno dobro kartografsko poznavanje hrvatskih zemalja, te još uvijek vrlo loše poznavanje područja pod turskom vlašću (M. Marković, 1965). Od tiskanih karata sitnijeg mjerila za naše su krajeve zanimljive još i karte Franza Ludwiga Güssfelda iz 1798. (A.II.35)⁴⁶, braće Ottens iz 1720. (A.II.20)⁴⁷, te karta Matthäusa Seuttera iz 1709 (A.II.31)⁴⁸. Hrvatska je redovito prikazivana i na kartama Ugarske svjetskih kartografa 18. stoljeća (M. Seutter, J.B. Homan, T.C. Lotter, P. Schenk, G. Delisle, S. Krieger, R. Vaugondy, I.M. Hasius, S. Mikoviny i dr.).

Tijekom 19. stoljeća karte krupnog mjerila javljaju se u velikom broju, pa ćemo ovdje prikazati samo nekoliko posebno značajnih. Prva je karta europske Turske Franza von Weissa izrađena u mjerilu 1:576 000 u 21 listu 1829. godine (D.XIV.32)⁴⁹. U to doba to je bila najtočnija karta naših krajeva koja sadrži dosta hipsometrijskih podataka što je u to vrijeme još prilična rijetkost. Druga značajna karta potječe od njemačkog kartografa Heinricha Kieperta izrađena 1853. godine u mjerilu 1:1 000 000 u 4 lista (D.XIV.33)⁵⁰. Sadržaj ove karte izradio je Kiepert na rezultatima Boueovih terenskih radova po unutrašnjosti Balkanskog poluotoka u razdoblju od 1836. do 1849. godine (M. Marković, 1965.). Ovom je kartom po prvi put prikazana sasvim realna slika Balkanskog poluotoka. Za 19. stoljeće od izuzetnog je značaja i karta Ugarske Joannesa Lipszkog koja je tijekom toga stoljeća mnogima poslužila kao predložak, a uz koju postoji i popis mjesta (*Repertorium lo-*

44 "Neuste Karte der Koenigreiche Bosnien, Servien, Croatien und Slavonien samt den angraenzenden Provinzien Temeswar, Dalmatien, Herzegovina, Ragusa, Steyermark, Kaernten, Krain, Friaul, Gradiska und Istrien..".

45 "Das Koenigreich Bosnien und Herzegovina samt den angraenzenden Provinzen vom Croatien, Sclavonien, Temeswar, Servien, Albanien, Ragusa und dem Venetianischen Dalmatien".

46 "Charte von Kroatien enthaltend die Agramer, Warasdiner und Kreutzer Gespannschaft nebst dem Karlstädter und Warasdiner Generalat, dem Bannal und dem Seebezirk".

47 "Nouvelle carte du royaume de Dalmatie devise en ses comtes, territories, etc. Partie de la Hongrie, Croatie, Albanie, Istrie et du royaume de Naples".

48 Nova et accurata regnorum et provinciarum Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, Bosniae, Serviae, Istriae et Republicae Ragusanae cum finitimis regionibus".

49 "Karte der europaeischen Turkey nemst einem Theille von Kleinasien in XXI Blättern".

50 "General – Karte von der Europäischen Türkei".

corum). U ovoj Zbirci, na žalost, nalazimo samo redukciju te karte izrađenu u mjerilu 1:1 400 000 iz 1827. godine (E.I.180)⁵¹. Od detaljnijih karata naše zemlje spomenut ćemo samo dvije manje poznate. Prva je karta Grobničkog polja iz 1862. koju je nacrtao J. Horaczek, a izdana je prigodom posvećenja zastave Riječke županije (D.I.4)⁵², te Lorenzova karta Liburnijskog Primorja iz 1860. godine, na kojoj su u mjerilu 1:150 000 označene geološka podloga, vegetacija, agrarne kulture, naselja i sve prometnice (D.I.29)⁵³. Krajem 19. i početkom 20. stoljeća javljaju se sve brojnije karte hrvatskih zemalja domaćih autora. Tako u Zbirci nalazimo djela Klaića, Kružića, Steklase, Seljana i drugih. Iz razdoblja 20. stoljeća u Zbirci su zastupljene brojne karte što prikazuju Hrvatsku u sastavu Austro-Ugarske, Kraljevine SHS, Kraljevine Jugoslavije, Banovine Hrvatske, NDH, FNRJ, SFRJ, pa sve do današnjih dana.

II. Planovi

Katastarske karte (planovi) – one su dio katastarske dokumentacije koja se pri katastarskoj izmjeri izrađuje za svaku katastarsku općinu. Katastarske karte (po mjerilu ustvari planovi) najbrojnija su skupina u Zbirci, pa je pohranjeno preko 900 katastarskih karata. Zastupljen je Jozefinski katastar (tzv. ekonomska izmjera) nastao između 1776. i 1817. godine, Franciskanski katastar (1817–1877), te djelomična reambulacija Franciskanskog katastra s početka 20. stoljeća (1918–1945). Zbog svoje pouzdanosti (katastar je državnopravni dokument nastao terenskim radom organizirane državne službe) te detaljnosti (krupnog mjerila), katastarska dokumentacija predstavlja izvanredan izvor za sve vrste istraživanja.

Jozefinski katastar – Prva katastarska izmjera hrvatskih zemalja izvedena je u sklopu prve topografske izmjere Habsburške Monarhije (1763–1785) koja je po caru Josipu II. dobila ime Jozefinska izmjera. Naime, u tijeku topografske izmjere carica Marija Terezija, u svrhu uvođenja pravednijeg poreznog sustava, donosi odluku o tzv. ekonomskom snimanju zemljišta u krupnom mjerilu (*economische landaufnahme*) kako bi se dobili točni katastarski planovi i detaljan uvid u gospodarsku strukturu zemalja Habsburške Monarhije. Karte nastale ekonomskom izmjerom imale su svrhu prikazati veličinu i oblik čestica, pa imaju sve osobine katastarske karte. Kartiranje se vršilo u mjerilu 1 Zoll=50 Klaftera, tj. 1:3600 te 1 Zoll=100 Klaftera tj. 1:7200. Zbog niza pogrešaka u izmjeri, te zbog otpora velikaša protiv uvođenja prave-

---

51 "Tabula generalis regni Hungariae, Croatiae et Slavoniae vice non magni Principatus Transylvania conspectum mappae generalis in IX sectionem".

52 "Spomenak na slavno Grobničko polje i na svenarodnu svetkovinu od dne 25. svibnja 1862. godine kada je naime blagoslivljena zastava Riečke županije".

53 "Cultur-geographische Karte des liburnischen kroatischen Küstenkarstes".

dnijeg poreza, ekonomska izmjera nije dovršena, pa je 1817. godine ukinuta. Do današnjih dana nije sa sigurnošću utvrđeno da li je ekonomskom izmjerom obuhvaćena čitava naša zemlja. Naime, dok je za područje Vojne krajine te za dio Primorja sačuvan veći dio materijala nastalog tom izmjerom, za građanski dio Hrvatske i Slavonije on nije pronađen. Jozefinski katastar važan je po tome što je to bio prvi pokušaj uspostavljanja katastra zemljišta na temelju katastarske (ekonomske) izmjere. U Zbirci HDA danas postoji velik broj listova ekonomske izmjere Vojne krajine, pri čemu su neki listovi originalni, a ponegdje se radi o vjernim precrtima s početka 19. stoljeća.⁵⁴ Ekonomska izmjera Vojne krajine nije tekla istovremeno u čitavoj Krajini⁵⁵. U Zbirci nalazimo listove ekonomske izmjere sljedećih pukovnija – Otočke, Ogulinske i Slunjske pukovnije Karlovačkog generalata⁵⁶, Križevačke i Đurđevačke pukovnije Varaždinskog generalata, Brodske, Gradiške i Petrovaradinske pukovnije Slavenskog generalata, te I. i II. Banske pukovnije koje su činile Bansku krajinu. Karte ekonomske izmjere razvrstane su po pukovnijama, a unutar njih po abecednom nizu mjesta koja prikazuju. Zbog velike vrijednosti ovih karata te velikog zanimanja za njih, u prilogu donosimo popis mjesta po pukovnijama koja su prikazana kartama ekonomske izmjere pohranjene u ovoj Zbirci.

Franciskanski katastar – nakon ukinuća Jozefinskog katastra, kao dio nastojanja da se uvede pravedni sistem oporezivanja, car Franjo I. uvodi Patent o stabilnom katastru (*Patent über die Einführung des stabilen Katasters*). Datum uvođenja ovog Patenta, 23. prosinac 1817. smatra se početkom nove geodetske izmjere koja je po caru Franji I. dobila ime Franciskanska izmjera, a katastar dobiven izmjerom Franciskanski katastar. Kako su njome obuhvaćene sve hrvatske zemlje, to je prva sustavna katastarska izmjera hrvatskih zemalja, a koja je obavljena u sklopu izmjere Habsburške Monarhije. Niti ova izmjera nije trajala istovremeno niti jedinstveno za sve hrvatske zemlje. Izmjera Istre trajala je od 1817. do 1822, Dalmacije 1823. do 1838, te Hrvatske i Slavonije s Vojnom krajinom od 1847. do 1877. godine. Snimanje je za manje naseljena područja obavljano u mjerilu 1 bečki palac na karti = 40 hvati u prirodi tj. 1:2 880, dok su gradovi snimani u mjerilu 1 bečki palac = 20 hvati u prirodi tj. 1:1 440⁵⁷. U Zbirci su zastupljene katastarske karte za područje Vojne krajine i civilnog dijela Hrvatske i Slavonije, dok se samo mali broj odnosi na Dalmaciju. Uglavnom se radi o litografiranim kopijama katastarskih planova od kojih jedan

⁵⁴ Najveći dio gradiva vezanog za Jozefinsku izmjeru danas je pohranjen u Kriegsarchivu u Beču.

⁵⁵ Karlovački generalat kartiran je od 1776. do 1782, odnosno novopripojeno područje nakon razgraničenja u Svištovu od 1792–1875. Slavonski generalat izmjeren je između 1780. i 1782, a Banska krajina i Varaždinski generalat između 1778. i 1779. godine.

⁵⁶ Jozefinski katastar Ličke pukovnije nije zastupljen u Zbirci.

⁵⁷ Za kartiranje šumskih površina koristilo se i mjerilo 1:7 200, tj. 1 bečki palac na karti = 100 hvati u prirodi, te mjerilo 1 bečki palac = 80 hvati u prirodi, tj. 1:5 760.

dio karata nema topografirane čestice (iscrtane su čestice, ali bez ispisanog broja). Osim karata prve izmjere, unutar karata Franciskanskog katastra nalazimo i karte parcijalnih reambulacija obavljenih između 1918. i 1945. godine. Na kraju napominjemo da se nazivi i prostorni raspored katastarskih općina ne podudaraju sasvim s današnjim. Pregled broja i rasporeda katastarskih općina u Hrvatskoj i Slavoniji za vrijeme Franciskanske katastarske izmjere daje nam karta "Pregledni krajobraz katastralnih općina u Hrvatskoj i Slavoniji 1864" (D.I.18), a Dalmacije "Carta prospettiva delle communi censuarie della Dalmazia 1840" (E.XVI.110).

Planovi naselja – zbog svoje detaljnosti pogodni su za sve vrste prostornih analiza, poglavito za proučavanje razvoja urbane strukture. U Zbirci su pohranjena 353 plana naselja, od kojih se 198 odnosi na našu zemlju. Vremenski raspon nastanka ove skupine karata proteže se od sredine 17. stoljeća, pa sve do današnjih dana. Pri tome valja napomenuti da je ova skupina karata u odnosu na stari dio zbirke najviše obogaćena. Naime, restitucijom iz Kriegersarchiva u Beču ovoj Kartografskoj zbirci pridružena je povećana skupina iznimno vrijednih rukopisnih planova naših gradova iz razdoblja 17. i 18. stoljeća, pa je Kartografska zbirka HDA danas jedna od najbogatijih zbirki što se tiče planova naselja. Spomenuti planovi dobiveni restitucijom uglavnom se odnose na gradove s utvrdama, pa su najviše zastupljeni dalmatinski gradovi – Zadar, Šibenik, Split, Dubrovnik, te gradovi Vojne krajine – Glina, Osijek, Brod, Karlovac, Kostajnica, Požega, Gradiška, Senj i Cetin. Planovi su velike vrijednosti ne samo jer se radi o rukopisnim originalima, već i zbog njihove starosti. Naime, često se radi o prvim detaljnijim prikazima naših gradova. Planovi obično prikazuju samu utvrdu često dopunjenu s prikazima poprečnih presjeka zidina, ali i podgrađe odnosno urbanističku jezgru civilnog dijela grada. Osim gradova koji su imali veliku važnost za obranu od Turaka, zastupljeni su i planovi drugih hrvatskih gradova, posebno onih sa statusom slobodnog i kraljevskog grada – Zagreba, Koprivnice, Križevaca, Varaždina i Požege.

Planovi posjeda – to su prikazi krupnog mjerila koji prikazuju pojedine posjede, gospoštije i vlastelinstva. U Zbirci je zastupljen 71 plan posjeda nastao tijekom 18. i 19. stoljeća. Najveći broj odnosi se na Hrvatsku i Slavoniju, poglavito na posjed Valpovo i na posjede grofa Draškovića. Radi se o vrijednim rukopisnim kartama koje prikazuju posjede s njihovim granicama i načinom korištenja njihove površine, te često i posjedovnim odnosima, pa predstavljaju svojevrsnu preteču katastra. Zbog svoje detaljnosti izuzetno su zanimljivi za sve vrste analiza, a posebno za proučavanje gospodarske strukture pojedinih gospodarstava.

III. Topografske karte – u Zbirci je pohranjeno 740 topografskih karata nastalih u razdoblju od 1775. do današnjih dana. Zastupljene su topografske karte Jozefinske

izmjere, Franciskanske, Francjozefske izmjere, te jugoslavenske topografske karte nastale nakon 1918. godine.

Jozefinske topografske karte (1764–1800) – nastale su Jozefinskom topografskom izmjerom Hrvatske i Slavonije obavljene u sklopu prve topografske izmjere Habsburške Monarhije u razdoblju od 1764. do 1787. godine. Izmjera je nazvana po caru Josipu II, a topografske karte – Jozefinske topografske karte. Karte su izrađene u mjerilu 1 Zoll=400 Klaftera tj. 1:28 800. Tom su izmjerom nastale prve točne topografske karte civilnog i vojnog dijela Hrvatske i Slavonije⁵⁸. Danas je u Kartografskoj zbirci HDA pohranjen dio originalnih karata te određeni broj rukopisnih kopija nastalih krajem 18. i početkom 19. stoljeća, dok se najveći dio originala čuva u Kriegsarchivu u Beču⁵⁹. Radi se o topografskim kartama za područje Vojne krajine, točnije Brodske, Ogulinske i I. Banske (Petrinjske) pukovnije.

Franciskanske topografske karte (1806–1869) – nastale su drugom topografskom izmjerom Habsburške Monarhije u razdoblju od 1806. do 1869. godine kada je izmjera zbog niza netočnosti prekinuta. Ovom izmjerom nazvanom po caru Franji I. nastale su nove topografske karte u mjerilu 1:28 800, a značajne su po tome što su ovaj put u izmjeru uključeni Primorje i Dalmacija. U Zbirci je zastupljen manji broj litografiranih kopija originalnih franciskanskih listova za područje Hrvatske, Slavonije te Vojne krajine.

Francjozefske topografske karte (1869–1914) – nastale su trećom topografskom izmjerom Austro-Ugarske Monarhije u razdoblju od 1869. do 1887. godine, a kojom su bili obuhvaćeni svi naši krajevi. Izmjerom koja je dobila ime po caru Franji Josipu I., nastale su karte u mjerilu 1:25 000, 1:75 000 i 1:144 000, te kasnije i 1:200 000, 1:300 000, 1:576 000 i 1:750 000. Izdao ih je K.u.k. Militärgeographisches Institut u Beču. Ove su karte dopunjavane i izdavane u više ponovljenih izdanja sve do 1914. godine. U Zbirci HDA zastupljene su Francjozefske topografske karte za sve hrvatske zemlje, a djelomično i za ostale zemlje Austro-Ugarske Monarhije.

Jugoslavenske topografske karte – počinju se izrađivati od 1918. godine i to u mjerilu 1:50 000, 1:100 000, 1:200 000 te u sitnijim mjerilima kao razne pregledne topografske karte. Uglavnom su izrađene u izdanju Vojnogeografskog Instituta u Beogradu.

IV. Pomorske karte – daju prikaz određenog plovidbenog područja koji sadržava sve potrebne elemente za orijentaciju i sigurnost plovidbe. U Zbirci je pohranjeno

---

⁵⁸ Istra i Dalmacija koje tada nisu bile u sastavu Habsburške Monarhije nisu bile obuhvaćene ovom izmjerom.

⁵⁹ U Beču su pohranjeni i topografski opisi koji su izrađeni kao prilog svakom listu karte.

10 pomorskih karata koje se odreda odnose na Jadransko more. Najveći dio izradio je krajem 19. i početkom 20. stoljeća Hydrographisches Amt des K.u.k. Kriegsmarine. Među ovom skupinom karata ističemo rijetku preglednu kartu dubina Jadranskog mora nastalu temeljem mjerenja austrijskih i talijanskih brodova u razdoblju od 1867. do 1873. godine (E.IV.2). Spomenuta hidrografska izmjera, prva je sustavna izmjera Jadranskog mora, pa ova karta u tom smislu ima posebnu vrijednost.

V. Administrativne karte – prikazuju prostorni raspored država, granica i pojedinih manjih administrativnih cjelina. Mogu biti upravne, političke ili karte razgraničenja.

Upravne karte – to su karte koje prikazuju administrativnu podjelu neke države na manje teritorijalne cjeline. Upravne karte mogu prikazivati upravno-teritorijalne cjeline odnosno upravno ustrojstvo čitave države ili njenih pojedinih cjelina, npr. županija, oblasti, kotareva, općina i sl. ili pak prostorni raspored crkvenih, vojnih i drugih administrativno-teritorijalnih jedinica. U Zbirci nalazimo 190 upravnih karata. To su tiskane karte nastale tijekom 19. i 20. stoljeća, među kojima su najbrojnije one za hrvatske zemlje. Među upravno-teritorijalnim kartama hrvatskih zemalja razlikujemo upravne karte koje prikazuju teritorijalnu strukturu Ilirskih pokrajina (1809–1815), Hrvatske, Slavonije s Vojnom krajinom te Dalmacije u razdoblju od 1827. do 1918, Kraljevine SHS (1918–1929), Kraljevine Jugoslavije (1929–1939), Banovine Hrvatske (1939–1941), NDH (1941–1945), Jugoslavije (1945–1990), te Republike Hrvatske nakon 1990. godine. Vrijedna je i skupina karata koje prikazuju teritorijalni ustroj nekih manjih cjelina, posebno pojedinih županija, pukovnija⁶⁰, velikih župa, oblasti i kotareva. Važan izvor predstavlja i skupina upravnih karata koje prikazuju katastarske općine (tzv. zemljarinsko-katastarsko razdijeljenje) pojedinih županija, kotareva ili pak čitave zemlje. Među crkvenim upravnim kartama nalazimo karte pojedinih biskupija i nadbiskupija. Osim upravnih karata za hrvatske zemlje, u manjem broju u Zbirci su zastupljene i upravno-teritorijalne karte Ugarske, Habsbuške Monarhije, Austro-Ugarske, Bosne, Kranjske, Francuske, Njemačke, Italije, Češke, Slovačke, Poljske i Švedske. Ova je vrsta karata osobito zanimljiv izvor za praćenje povijesnog razvoja teritorijalnog ustroja država i njezinih teritorijalnih cjelina, kao i za proučavanje povijesti uprave uopće.

Političke karte – prikazuju najveće političke jedinice – države, njihovu površinu i granice u širem geografskom prostoru, odnosno smještaj neke određene zemlje i njezin položaj u široj državopravnoj zajednici. Često se izrađuju nakon znatnijih promjena granica postojećih država ili pri stvaranju novih, kako bi se prikazala nova

---

⁶⁰ U Zbirci su posebno brojne upravne karte Vojne krajine i njezinih pojedinih pukovnija. Ponegdje se radi o rukopisnim kartama velike vrijednosti.

političko-geografska situacija. Njihova upotrebna vrijednost je ograničena na proučavanje geopolitičkih odnosa i promjena granica u širem geografskom prostoru. U Zbirci su zastupljene 44 političke karte. Sve su nastale tijekom 19. i 20. stoljeća. Posebno su brojne one koje se odnose na balkanske i podunavske zemlje.

Karte razgraničenja – unutar Zbirke, kao specifična vrsta izdvojena je skupina karata razgraničenja. To su karte koje u krupnom mjerilu prikazuju crtu razgraničenja dviju država ili većih cjelina unutar jedne države. Naime, karta prikazuje granicu bolje i preciznije no bilo koji drugi pisani dokument, pa je kartografski materijal nezaobilazan izvor za proučavanje povijesti granica. Tijekom povijesti takve su karte obično izrađivane nakon promjena granica ili sklapanja mira nakon rata, pa su karte razgraničenja često sastavni dio ugovora o miru. Zbog toga su karte razgraničenja razvrstane po pojedinim povijesnim razdobljima ili godinama sklapanja ugovora o miru kojim su granice određene. Najstariju podskupinu karata razgraničenja čine karte koje prikazuju promjene granica tijekom austrijsko-turskih ratova. Te su rukopisne karte u pravilu izrađene od strane austrijskih vojnih inženjera, ali i domaćih kartografa. U tom smislu posebnu važnost imaju karte nastale povodom mira u Srijemskim Karlovcima 1699. godine. Ove su karte uglavnom djelo našeg majstora – Pavla Rittera Vitezovića. Naime, Vitezović je kao zastupnik Hrvatske bio član Marsiglijeve komisije za razgraničenje, pa je zajedno s austrijskim topografom Johannom Cristophom Müllerom dobio zadatak kartiranja nove hrvatsko-turske granice. Kao rezultat rada nastale su karte pod sign. B.I.17⁶¹, D.I.60⁶² i D.I.64⁶³. Prva spomenuta karta prikazuje južni dio Like, dakle područje austrijsko-tursko-mletačke granice. To je terenska skica koja je dio Vitezovićevog pismenog izvješća nastalog u Drežniku 1699. godine kojim predlaže utvrđivanje granične crte tromeđe, tzv. "Triplex confinium"⁶⁴. Karta pod signaturom D.I.64 najveća je sačuvana Vitezovićeva karta koja prikazuje novozaključenu granicu nakon Karlovačkog mira. Karta je orijentirana na jug, a u desnom donjem uglu nalazi se potpis i pečat grofa Ferdinanda Marsiglija koji je rukovodio komisijom za razgraničenje. Zanimljiva je i Vitezovićeva karta pod sign. D.I. 60 koja također prikazuje granice utvrđene Karlovačkim mirom u koju su ucrtane i granice Hrvatske s kraja 16. stoljeća. Naime, ta je karta izrađena za bečki dvor dio Vitezovićeva nastojanja da prikaže nekadašnji opseg Hrvatske, te istakne nepravедnost sadašnjih granica⁶⁵. I na kraju, značajna karta

⁶¹ "Mappa geographica particularis Varias Limitum circa Triplicis Confini concursum".

⁶² "Mappa generalis Regni Croatiae totius limitibus suis antiquis videlicet a Ludovici Regis Hungariae, Diplomatus comprobatis determinati".

⁶³ "Mappa geographica Croatiae partem illam per quam limites Caesareum inter et Ottomanicum Imperia ab utriusque Commissariis juxta pacis Carlovitensis Instrumentum".

⁶⁴ Kompletan Vitezovićev izvještaj danas je pohranjen u Biblioteca dell' Università di Bologna: Zbirka Marsigliana, Cod. 103, str. 27–34.

⁶⁵ Kopiju ove karte izradio je Blaž Franjević krajem 18. stoljeća (sign. D.I.60, inv. br. 1277).

koja prikazuje granice ustanovljene mirom u Srijemskim Karlovcima je karta Christoph Weigela izrađena oko 1702. godine u Nürnbergu (sign. A.I.12)⁶⁶. Ona prikazuje čitavu Slavoniju, granična područja prema Bosni te dio mletačke Dalmacije. Granicu ustanovljenu Požarevačkim mirom prikazuju Bodenherova karta pod sign. A.I.5⁶⁷ i karta bez originalnog naslova pod sign. A.II.28. Za razgraničenje Turske ustanovljeno Svištovskim mirom 1791. godine postoji opsežno gradivo. Posebno valja istaknuti rukopisnu kartu Francesca Zavorea iz 1795. koja prikazuje *Triplex confinium* te razgraničenje Venecije s Bosnom i Ličkom pukovnijom (E.XVII.1)⁶⁸. U zbirci postoje i detaljne karte razgraničenja pojedinih pukovnijskih nastale tijekom 18. i 19. stoljeća. To su rukopisne karte krupnog mjerila koje nisu zanimljive samo zbog oznaka granica. Tu se posebno ističe karta granica Ogulinske i Otočke pukovnije na Plitvičkim jezerima koju je izradio A. Wagner u mjerilu 1:8 640. U Zbirci karata razgraničenja 19. stoljeća brojne su karte koje prikazuju razgraničenje vojne i građanske Hrvatske, odnosno vojne Hrvatske i Bosne. Među njima svojom detaljnošću ističu se dvije. Prva je rukopisna karta bez originalnog naslova koju je izradio Fran Klobučarić u mjerilu 1:7 200, a prikazuje međe vojne i građanske Hrvatske u čak 31 listu (B.I.38). Druga, koja prikazuje granicu "austrijske i turske Hrvatske" u mjerilu 1:36 000 u 23 lista izradio je Carl Fischer (B.I.39). Opsežan kartografski materijal s početka 20. stoljeća postoji i za proučavanje hrvatsko-štajerske granice (od izvora Sutle do Vavrča, odnosno za čitavu dolinu Sutle), dijela hrvatsko-kranjske granice, hrvatsko-ugarske granice na Dravi te Dalmacije i Crne gore. Od novijih karata razgraničenja ističemo one koje se odnose na razgraničenje Italije i Jugoslavije u Istri, te SFRJ i Mađarske na rijeci Dravi.

VI. Prirodno-geografske tematske karte

Geološke karte – ova vrsta karata prikazuje geološki sastav i tektonsku strukturu nekog područja. U Zbirci nalazimo 19 geoloških karata. Među njima nalazi se i određeni broj karata rudišta. Geološke su karte zanimljive za proučavanje razvoja geoloških zbivanja te kao pokazatelj povijesti geologije kao znanstvene discipline⁶⁹. Većina ih se odnosi na hrvatske zemlje, a manje na Bosnu, Sloveniju i Jugoslaviju. Najveći broj čine pojedine sekcije "Geološke karte Hrvatske i Slavonije", odnosno

---

⁶⁶ "Mappa der zu Carlovitz geschlossenen und hernach durch zwey gevollmächtigte Commissarios vollzogenen Kaiserlich-Türkischen Grantz-Scheidung so in dem Frueh-Jahr 1699 angefangen und nach verflüssung 26 Monaten vollendet worden".

⁶⁷ "Neuste Carte der Graenzen von Ungarn, Sclavonien und Servien worauf die Gegenden Peterwardein, Belgrad, Pansova etc. zaesehen sind".

⁶⁸ "Disegno di una parte del Territorio di Knin adiacente al Triplo Confin, ed una parte della Morlaca, con le contermini localita confinati per servire di visschiarazione all inperfeto Bruglione trovato...".

⁶⁹ Više o povijesti i razvoju geoloških karata vidi u katalogu izložbe – Krizmanić, K. i Radović, J. – "Stoljeće geoloških karata Hrvatske", Zagreb 1994.

"Geološke karte Kraljevine Jugoslavije" izrađene krajem 19. i početkom 20. stoljeća u mjerilu 1:75 000, čiji su autori Dragutin Kramberger i Ferdo Koch. Posebno je zanimljiva geološka karta sjeverne Hrvatske s kraja 19. stoljeća koju je izradio Franz Ritter u mjerilu 1:300 000 (E.VIII.6)⁷⁰. Od vrednijih karata u Zbirci nalazimo i geološku kartu Bosne Brune Waltera izrađenu 1886. u mjerilu 1:200 000 (E.VIII.4)⁷¹, "Geologijsku preglednu kartu NDH" dr. Josipa Poljaka iz 1941. (E.VIII.28) te "Preglednu geološku kartu Jugoslavije" iz 1931. godine izrađenu u mjerilu 1:2 000 000 (E.VII.11).

Pedološke karte – prikazuju vrste i tipove tala te njihov bonitet. U Zbirci se nalazi 12 pedoloških karata u mjerilu 1:50 000. To su pojedini listovi pedološke karte SFRJ za područje Hrvatske i Bosne koje je početkom 1970-ih izradio i izdao Institut za pedologiju i tehnologiju tla Poljoprivrednog fakulteta u Zagrebu.

Seizmološke karte – u Zbirci je zastupljena samo jedna, ali je ističemo zbog njezina značenja. To je karta "Potresi u Hrvatskoj" izrađena krajem 19. stoljeća (D.I.27). Autor joj je Mijo Kišpatić, prvi profesor mineralogije i petrografije u Hrvatskoj, koji se tijekom druge polovice 19. stoljeća intenzivno bavio seizmologijom i potresima u Hrvatskoj.

Klimatološke karte – to su karte koje prikazuju prostorni raspored i intenzitet pojedine atmosferske pojave. Ove karte nisu zanimljive samo kao dokument razvoja klimatologije, već one sadrže vrijedne podatke dobivene praćenjem pojedinih atmosferskih pojava. U Zbirci se nalazi 8 klimatoloških karata. Veći dio ih se odnosi na praćenje količina padalina i prostorni raspored vodomjernih stanica krajem 19. i početkom 20. stoljeća.

Biljnogeografske karte (vegetacijske karte) – to su karte koje prikazuju prostorni raspored pojedinih biljnih zajednica nekog područja. Značajne su za praćenje geoeколоške transformacije okoliša u određenom vremenskom razdoblju. U Zbirci se nalazi 5 biljnogeografskih karata među kojima valja istaknuti kartu dr. Ive Horvata – "Biljnogeografska područja Hrvatske i pograničnih krajeva" iz 1941. godine (E.VII.5). Za proučavanje ekologije i zaštite Plitvičkih jezera posebno je zanimljiva karta koju je izradio Franjo Poici u mjerilu 1:11 520 negdje na prijelazu iz 19. u 20 stoljeće (E.VII.1)⁷². Na karti su posebno označene biljne zajednice na području današnjeg nacionalnog parka.

Šumarske karte – pod šumarskim kartama podrazumijevamo različite prikaze šumskih površina. Mogu biti sitnijeg mjerila, kao što su npr. pregledne karte pojedinih šumarija, šumskih direkcija ili imovnih općina. Karte pojedinih šumskih revira

⁷⁰ "Geologische Übersichtskarte des Nordlichen Croatiens: Varasdiner, Belovarer und Kreutzer Comitats".

⁷¹ "Geologische Erzlagetstaetten Karte von Bosnien".

⁷² "Plitvička jezera sa okolicom u Ličko-krbavskoj županiji: presvietlom gospodinu Budislavu pl. Budi-savljeviću Priedorskom kr. velikom županu".

ili manjih šumskih predjela u krupnom mjerilu ustvari predstavljaju katastarske karte šumskih površina (šumski predjeli kartirani su u sklopu izmjera kao zasebne jedinice tzv. šumski reviri)⁷³. Kartografska zbirka HDA obuhvaća 155 šumarskih karata. Izrađene su u razdoblju između 1764. i 1945. godine. Među njima po svojoj vrijednosti svakako se ističu dvije najstarije. To su prikazi šumskih površina koji potječu iz doba Jozefinske topografske izmjere. Prva je rukopisna karta koju su na osnovi izmjere 1764. godine izradili potporučnik Dinzel i potporučnik Penco pod vodstvom majora Pirkerera (B.III.3)⁷⁴. To je karta koja u mjerilu 1:16 800 prikazuje velebitske šume na području čitave Ličke pukovnije i austrijskog Primorja. Druga karta koja nema izvornog naslova i prikazuje šume Otočke pukovnije, čini svojevrstan nastavak prethodne karte, pa je vjerojatno izrađena iste godine (B.III.10). Najveći dio šumarskih karata Zbirke čine katastarske karte šumskih predjela (revira) u mjerilu 1 Zoll=100 Klaftera tj. 1:7 200. Zastupljene su karte s područja Brodske, Gradiške, Petrovaradinske i Banske imovne općine. Šumski reviri posebno su bili česti na području Vojne krajine gdje je bilo evidentirano njih oko 440. Zakonom iz 1873. godine šumske su površine u području Vojne krajine pretvorene u imovne (krajliške) općine⁷⁵. Prostorni raspored i granice imovnih općina poklapali su se s rasporedom i granicama krajških pukovnija. Tako su temeljem zakona iz 1872. godine postojale sljedeće imovne općine: Otočka, Ogulinska, Lička, Slunjska, I. Banska, II. Banska, Križevačka, Đurđevačka, Gradiška, Brodska i Petrovaradinska. Većina preostalih šumskih karata Zbirke nastala je između 1918. i 1945. godine. Manji dio čine pregledne karte pojedinih šumarija, direkcija ili šumskih ravnateljstava. Pregledne karte iz perioda Banovine Hrvatske izrađene su u mjerilu 1:25 000, 1:75 000 i 1:28 800, dok su pregledne karte nastale nakon 1940. izrađene u mjerilu 1:100 000 i 1:200 000. Katalogizacija ove vrste karata rađena je po imovnim općinama. Unutar imovnih općina katalogizacija je vršena po abecednom redu katastarskih općina kojima reviri pripadaju ili pak po samim revirima, ako su šumske površine samostalne ili nemaju oznake pripadnosti nekoj općini. U ovoj skupini nalazi se i nekoliko šumarskih karata Pl. općine Turopolje.

---

⁷³ Reviri s površinom većom od 1000 jutara predstavljali su samostalne jedinice kao i katastarske (porezne) općine, dok su oni s površinom manjom od 1000 jutara pripajani susjednoj katastarskoj općini, čineći predjel dotične općine, ali zadržavajući pri tome oznaku revira.

⁷⁴ "Mappa deren K:K. an der See in litorali Austriaco liegenden Waldungen des löbl. Liccaner Gränz Regiment welche auf Allerhöchste Befehle Annus 1764 accurat und Geometrisch aufgenommen und nach der Wahren Laage der Gegend entworfen worden". Faksimil ove karte izdan je u *Šumarskom listu*, br. 2 iz 1914. godine.

⁷⁵ Imovne općine su bile autonomne šumske zajednice krajških obitelji na području Vojne krajine koje su se zadržale sve do 1947. godine kada su odlukom Sabora ukinute, a šume podržavljene. Svrha im je bila da redovitim prihodima iz glavnica šuma i šumskog zemljišta trajno podmiruju potrebe obiteljskih zajednica.

Hidrološke karte – to su karte kojima se prikazuju pojedina fizička svojstva vode. U Zbirci se nalaze 82 hidrološke karte nastale u razdoblju od 18. do 20 stoljeća. Ova skupina karata posebno je vrijedna, jer se uglavnom radi o koloriranim rukopisnim kartama. One predstavljaju iznimno vrijedan izvor za proučavanje mehanizma vodotokova, povijesti hidrotehničkih radova uređenja korita, kanala i plovnih putova, te utjecaja vodenih tokova na geokološku strukturu i transformaciju prostora. Karte su razvrstane po hidrografskom objektu koji prikazuju. Zastupljene su karte Drave, Dunava, Elbe, Kupe, Lonje, Mrežnice, Neretve, rijeke Po, Rajne, Save, Tise, te Balatona i Plitvičkih jezera. Ovdje ćemo spomenuti neke najvrednije. Jedna od najstarijih je rukopisna karta Drave iz 1794. godine izrađena u mjerilu 1:36 000 koja prikazuje tok Drave od Legrada do njenog utoka u Dunav (D.XII.4)⁷⁶. Za proučavanje Save, Lonje i Lonjskog polja od izuzetnog je značaja karta koju je 1793. godine izradio Ignjat pl. Pongratz u mjerilu 1:144 000 (D.XII.5)⁷⁷. To je rukopisna karta koja u 29 listova prikazuje čitavo područje Posavlja i Lonjskog polja. Karta je nastala kao rezultat prijedloga mjernika Pongratza o regulaciji Posavlja od Rugvice do Stare Gradiške. To je jedan od najstarijih poznatih dokumenata kojim se predlaže regulacije Save i njenih pritoka u našim krajevima. Na karti su označeni tokovi, poplavna područja, vegetacija, putovi te pojedini posjedi i naselja. Izrađena je u maniri topografskih karata Jozefinske izmjere, pa je za pretpostaviti da se autor pri izradi ove karte koristio i tim predloškom. Za povijest hidrotehničkih radova na Savi od velikog su značaja karte koje su nastale zasebnom izmjerom, koju je u razdoblju od 1840. do 1844. godine predvodio barun Zornberg (E.IX.35, E.IX.35, E.IX.37). Tada je snimljena čitava Sava od štajerske granice do Zemuna, a kao rezultat izmjere nastaje karta toka Save i njezinih pritoka u mjerilu 1:28 800, te čitav niz nivelacija, uzdužnih i poprečnih presjeka korita i sl. Te su karte dio operata što ih je sastavio barun Zornberg u svrhu regulacije savskog korita u području od Rugvice do Zemuna. Za proučavanje ideje o regulaciji Save značajna je karta "Regulacija Save i savskih pritoka u Hrvatskoj i Slavoniji", koja u mjerilu 1:144 000 prikazuje jedan od prijedloga za regulaciju Posavine (E.IX.9). Karta je prilog pisanom dijelu operata koji je izdan u obliku knjige 1876⁷⁸. Tijek regulacijskih radova na Savi kod Zagreba također možemo pratiti kroz kartografske izvore. Tako nam stanje regulacijskih radova 1901. godine prikazuje karta pod sign. E.IX.32. Na njoj je ucrtano staro i novo, regularno korito Save, a krupno mjerilo (1:2 880) omogućuje nam detaljnu analizu. Sta-

⁷⁶ "Drau Fluss: praeliminar Karte im Jahre 1794".

⁷⁷ "Charte von dem sogenannten Lonszkopolier in die Löbliche-Agramer-Kreuzer und Poseginer Gespanschaften, dan in die Warasdiner Kreuzer 2-banal und Gradiscaner Regiments cantonen erstreckt worauf zugleich die zur Entwässerung dieses Terreins erforderliche Mitteln anzeigt werden".

⁷⁸ "Regulacija Save za tiem izsušba i natapanje Posavlja u Hrvatskoj i Slavoniji uz osobiti obzir na hrvatsko-slavonsku krajinu".

nje regulacije Save kod Zagreba 1907. godine u mjerilu 1:25 000 prikazuje nam "Nacrt za regulaciju Save kraj Zagreba" koju je izdalo Društvo inženjera i arhitekata (E.IX.18). U Zbirci se nalazi i nekoliko izuzetno zanimljivih karata koje se odnose na prijedloge i projekte izrade pojedinih plovnih kanala. Osobito su zanimljivi prijedlozi za izvođenje kanala Vinkovci–Vukovar–Šamac (D.XII.20, E.IX.19), te bakrorezne karte F.J. Mairea o povezivanju Save i Drave iz 1786. godine (D.XII.3)⁷⁹. Među kartama koje prikazuju plovne kanale svakako treba spomenuti i kartu plovnih kanala Ugarske Xavera Müllera iz prve polovice 18. stoljeća (D.XII.2)⁸⁰. Za proučavanje hidrologije Plitvičkih jezera zanimljiva je rukopisna karta Antona Zelinke izrađena oko 1880. godine u Otočcu (D.XII.10)⁸¹, a za proučavanje hidrologije krša značajne su karte "Obskrba krasa vodom u Županiji modruško-riječkoj" i "Obskrba krasa vodom u Županiji Ličko-krbavskoj", obje izrađene mjerilu 1:200 000 (sign. D.XII.12).

VII. Društveno-geografske tematske karte

Ratne karte – to su karte koje prikazuju neku vojnu operaciju, bilo da se radi o taktičkoj vojnoj vježbi ili stvarnoj ratnoj operaciji. U Zbirci nalazimo 115 ratnih karata nastalih u razdoblju od 1570. do 1945. godine. Najveći dio ratnih karata ove Zbirke prikazuju stanje s ratišta, a tek manji dio odnosi se na taktičke i vojno-didaktičke karte. Karte su razvrstane u skupine s obzirom na ratove odnosno pojedina povijesna razdoblja. Tako su zastupljene karte austrijsko-turskog rata (1529–1791), rusko-turskog rata (1677–1791), napoleonskih ratova (1805–1815), prusko-austrijskog rata (1866), prusko-francuskog (1870–1871), rusko-japanskog rata (1904–1905), burskog rata (1899–1902) te Prvog (1914–1918) i Drugog svjetskog rata (1941–1945). Od taktičkih i vojno-didaktičkih karata zastupljene su taktičke talijanske karte s kraja 19. i početka 20. stoljeća koje se odnose na granicu i utvrđenja prema Austriji, austro-ugarske taktičke karte iz istog razdoblja (uglavnom za područje Galicije), te njemačke taktičke karte s kraja 19. stoljeća. U skupini karata nacionalnih pokreta i ustanaka nalazimo kartu Krivošijskog ustanka 1882. godine, nacionalnih pokreta Europe iz 1848/49, Pariške komune iz 1871, te seljačkih ustanaka 1905–1907. godine. Od starijih ratnih karata svakako jedna od najvrednijih je karta

---

⁷⁹ Radi se o dvije karte "Jonction de la Drave a la Save" i "Jonction de la mer Adriatique a la Culpa", koje potječu iz Maireove knjige "Memoire raisonnee sur la circulation interieure du commerciale dans les états de la maison d'Autrich, Strassburg 1786". Opširnije vidi članak B. Vujasinovića u časopisu "Hrvatske vode", br. 2 i 3 za 1993. godinu.

⁸⁰ "General Karte woraus ersichtlich wie die Koenig. privilegirte Ungar. Schiffartsgesellschaft mittelst 4 Kanalen und Schiffarmachung der dazwischen liegenden Flüsse die Ausfuhr aus dem Koenigreiche Ungarn zum adriatischen Meere erleichtereren und befoerdereren will".

⁸¹ "Tloris Plitvičkih jezera u bivšoj pukovnji otočkoj".

Ugarske i okolnih zemalja Domenica Zena koju je izdao Francesco Camocio u Veneciji oko 1570. godine (A.V.1)⁸². Ova bakrorezna karta prikazuje i naše zemlje – Hrvatsku s Primorjem do Zadra i Slavoniju. Karta prikazuje posljednji vojni pohod Sulejmana Veličanstvenog na Ugarsku 1566. godine, pa su na karti posebno označene formacije turske vojske koncentrirane oko Budima, Pešte i Sigeta. Od novijih ratnih karata za nas su posebno značajne karte iz razdoblja Prvog i Drugog svjetskog rata. Zastupljene su karte svih ratišta, među kojima posebno ističemo karte koje je tijekom Prvog svjetskog rata izdavao Rudolf Mayer u Münchenu. Te su karte dio ratnih tjednih izvještaja o svim europskim bojišnicama (*Wöchentliche Kriegsschauplatzkarte*). Svakog tjedna izdavane su nove karte s položajima vojnih snaga sa svih aktivnih bojišnica uz odgovarajući popratni tekst (na poleđini karata). Tako putem ovih karata možemo pratiti sve ratne operacije Prvog svjetskog rata od 1914. do 1918. godine.

Povijesne karte – prikazuju ranije granice i razvoj pojedinih zemljopisnih cjelina tijekom povijesti. Ova je vrsta karata osobito pogodna za praćenje povijesnog razvoja država i njezinih granica, te geopolitičkih odnosa šireg geografskog prostora. U Zbirci nalazimo 56 povijesnih karata za razdoblje od starog vijeka do najnovijeg doba. Uglavnom su to karte izdane tijekom 19. i 20. stoljeća, često kao školske karte. Zastupljene su karte na kojima vidimo razvoj Rimskog, Turskog, Ruskog carstva, njemačkih i talijanskih zemalja, razvoj bosanske države te hrvatskih zemalja. Hrvatske zemlje možemo pratiti u razdoblju od rimske vladavine, preko srednjeg vijeka do današnjih dana. Spomenut ćemo samo neke starije ili manje poznate. Za hrvatske zemlje u starom vijeku osobito je značajna karta rimskog Ilirika i Panonije Abrahama Orteliusa (A.II.1)⁸³, koja prikazuje rimski Ilirik s administrativnom podjelom koju je uspostavio car Dioklecijan reorganizirajući Carstvo 297. godine. Uz rub karte u zasebnoj kartuši navedena su imena plemena i gradova koji se nalaze u Iliriji i Panoniji. Ova bakrorezna karta objavljena je u Orteliusovom atlasu "Theatrum Orbis Terrarum" iz 1590. godine. Za proučavanje srednjeg vijeka zanimljiva je Lopašićeva karta Hrvatskog Pounja (E.XI.19), te tri karte u izdanju Carla Albrechta koje prikazuju hrvatske zemlje u vrijeme kralja Tomislava (E.XI.43), Petra Krešimira (E.XI.40) i u razdoblju oko 1300. godine (E.XI.42). Za proučavanje hrvatskih zemalja u 15. stoljeću zanimljiva je karta koja prikazuje teritorij Virovitičke županije u 15. stoljeću (D.I.13). Ta je karta izrađena kao prilog knjizi F. Šišića "Županija

⁸² "Al Magnifico Signor Bernardino Moravio suo Compatriota et Signor Honoran do Domenico Zenoi. Quanto sia accessario la Geographia, senza fra tutte l'altre nobilissima si puo con effetti, vedere, ond'io avendo a intagliar la presente tavola de tutte le piu importanti citta et fortezze, della Transilvania et Ongheria, con il exerciti dell' Invittissimo Imperatore Christiani, Massimiliano d'Austria, et l'Imperatore de Turchi Sultan Soliman."

⁸³ "Panoniae et Illyrici veteris tabula".

Virovitička u prošlosti". Za razdoblje od 16. stoljeća do 1848. godine zanimljiva je karta Hrvatske i Bosanskog pašaluka 1606. godine (E.XI.44), te rukopisna karta koja prikazuje razvoj područja Vojne krajine od 1521. do 1680. (D.I.5)⁸⁴. Za područje Dubrovačke Republike tu su karte koje prikazuju prostorni raspored dubrovačkih konzulata u 16. i 18. stoljeću (E.XI.37 i 38).

Arheološke karte – prikazuju prostorni raspored arheoloških nalazišta te položaj pojedinih arheoloških iskopina. U Zbirci nalazimo 3 arheološke karte koje se odnose na Hrvatsku, poglavito na nalazište u Solinu.

Etnografske karte – koriste se za proučavanje prostornog rasporeda nacionalnog sastava stanovništva, te praćenje promjena nacionalnog sastava i migracija unutar neke geografske cjeline. U Zbirci nalazimo 32 etnografske karte. Sve se odnose na razdoblje 20. stoljeća. Za razdoblje do 1918. godine za naše prostore zanimljive su dvije karte. Prvu je izradio Stjepko Aranjoš 1914. godine i prikazuje raspored Hrvata, Srba i Muslimana u Hrvatskoj i Bosni, te Talijana u Istri (E.XIII.3), dok druga prikazuje naselja Hrvatske i Slavonije s većinskim mađarskim i njemačkim stanovništvom oko 1907. godine (D.I.33). Stanje sastava stanovništva i njegovog prostornog rasporeda uoči stvaranja Kraljevine SHS prikazuje nam karta M. Kolina izdana u Buenos Airesu 1917. godine (D.XI.11 i E.III.15)⁸⁵. Relativno krupno mjerilo (1:850 000) daje nam dobar uvid u prostorni raspored nacionalnog sastava na prostoru buduće Kraljevine. Posebno su označeni smjerovi migracija pojedinih nacionalnih skupina u prostor buduće Kraljevine i obrnuto. Za proučavanje sastava stanovništva i njegovog utjecaja na utvrđivanje granica posebno su važne etnografske karte nastale tijekom 1917. i 1918. kao dio dokumentacije za utvrđivanje granica prema Italiji. Odnose se na Istru, Gorišku i Gradišku te prikazuju odnos talijanskog i hrvatskog stanovništva i njihov prostorni raspored (D.I.40, D.I.42, D.II.16, D.XIV.18). U tom smislu zanimljiv je i grafikon dr. Josipa Smodlake koji prikazuje broj Talijana koji bi ostao na teritoriju Jugoslavije s obzirom na talijanski i jugoslavenski prijedlog granice (D.I.34). Za proučavanje prostornog rasporeda Hrvata 1931. značajna je Lorkovičeva karta koja prikazuje stanovništvo i njegov sastav po popisu iz 1931. godine (D.I.49). Karta je izrađena kao prilog knjizi "Narod i zemlja Hrvata". Na kraju valja naglasiti važnost etnografskih karata Europe koje su izrađene neposredno nakon završetka Prvog svjetskog rata, a prikazuju utjecaj ratnih zbivanja na narodnosnu sliku Europe (E.XIII.7, 8 i 9).

Demografske karte – prikazuju prostorni raspored i gustoću stanovništva nekog područja te prirodna i mehanička kretanja stanovništva. U Zbirci nalazimo dvije demografske karte iz razdoblja NDH.

---

⁸⁴ "Karte von Croatien und des vormaligen Districts (Terra) Klokoch".

⁸⁵ "Etnografska karta zemalja Srba, Hrvata i Slovenaca".

Jezične karte – prikazuju prostorni raspored jezika i dijalekata. U Zbirci se nalazi 5 jezičnih karata. Među njima nalaze se četiri karte koje prikazuju prostorni raspored jezika u Kraljevini SHS (sign. D.II.10). Karte prikazuju rasprostranjenost srpsko-hrvatskog, slovenskog, turskog, njemačkog, albanskog, mađarskog i rumunjskog jezika sa stanjem iz 1921. godine.

Gospodarske karte – u Zbirci se nalazi 18 gospodarskih karata koje se odnose na područje Hrvatske i Slavonije, Austro-Ugarske, Italije, Francuske te Jugoslavije. Prikazuju zastupljenost poljoprivredne proizvodnje, trgovine, rudarstva i industrije. Potječu iz druge polovice 19. i 20. stoljeća. Ove su karte osobito zanimljive za proučavanje gospodarske povijesti.

Planinarske i turističke karte – zastupljene su 4 planinarske karte i 12 turističkih karata. Planinarske karte potječu iz prve polovice 20. stoljeća i odnose se na Alpe, Medvednicu i Samoborsko gorje. Turističke karte također su novijeg porijekla, a odnose se na Hrvatsku (posebno Plitvička jezera), Francusku, Njemačku i Nizozemsku.

Prometne karte – to su karte koje pružaju pregled prostornog i vremenskog razvitka prometne mreže, cestovnog, željezničkog, pomorskog i avionskog prometa. U Zbirci se nalazi 221 prometna karta. Odnose se na područje čitave Europe, ali i na pojedine vaneuropske zemlje. Razvoj prometnog sustava hrvatskih zemalja možemo proučavati na kartama Austrijskog carstva, Austro-Ugarske, Kraljevine SHS, Kraljevine Jugoslavije, Banovine Hrvatske, NDH, SFRJ, te Republike Hrvatske. Najstarije prometne karte Zbirke potječu iz 18. stoljeća. Za nas su posebno značajne rukopisne prometne karte 18. i 19. stoljeća koje govore o razvoju i izgradnji prometnog sustava Hrvatske. Godine 1727. izgrađena je Karolinska cesta koja je povezala Karlovac, Rijeku i Bakar, a koja je dobila ime po caru Karlu VI. Plan Karolinske ceste prikazuje nam bakrorezna karta Math. A. Weissa nastala oko 1750. godine (A.I.18)⁸⁶. Karta prikazuje čitavo područje Gorskog kotara i Primorja s ucrtanom trasom Karolinske ceste i pomno predočenim reljefom. Dio Karolinske ceste na dionici između Vrbovskog i Fužina prikazuje nam i karta bez originalnog naslova pod sign. B.IV.15. Ovu rukopisnu kartu izradio je Herbert Rumlig krajem 18. stoljeća. Izrađena je u mjerilu 1:28 800. S obzirom na način predočavanja reljefa (šrafe) te vegetacije, sasvim sigurno se temelji na Jozefinskoj topografskoj izmjeri. Istu cestu prikazuje i karta pod sign. D.VIII.17⁸⁷. Novi smjer što je povezivao Rijeku i Karlovac preko Vrbovskog i Lokava – tzv. Lujzijanska cesta, građena je u razdoblju 1803–1811. godine. Ime je dobila po ženi Napoleona I. Mariji Lujzi. Trasu čitave

⁸⁶ "Via nova Augusto Caroli VI. iussu sumptuque a Fiume S. Viti ad Portum Regium deinde trans Alpes ad Colapim Fluvium per LXV mille passus aperta cura A. Math. Weiss archit. milit".

⁸⁷ "Mappa geometrica con l' accorattissima ossernazzioni della strada già fata dela Carolina, per il sol-lieuo del Comercio per magiormente aumentar questo, si propon' all alta Considerazione."

Lujzijanske ceste prikazuje nam karta pod sign. B.IV.18⁸⁸. Kartu je izradio Schönvisner oko 1810. godine u mjerilu 1:576 000. Gradnju dionice ove ceste između Merzle Vodice i Lokvi vidimo na karti pod sign. B.IV.13⁸⁹. To je rukopisna karta izrađena u mjerilu ca 1:19 000 koja prikazuje trasu dionice Lujzijanske ceste koja je građena oko 1810. godine. Zanimljiva je i karta koju su 1859. godine izradili narednik Hallavanya i Franz von Weiss (K.VII.1.147)⁹⁰. To je karta koja u vrlo krupnom mjerilu prikazuje Jelenje i okolice te spoj ceste za Rijeku i njezinog odvojka prema Bakru. Treća značajna prometnica građena u razdoblju od 1833. do 1845. godine je cesta koja povezuje Karlovac i Senj preko Generalskog Stola, Brinja i Vratnika – tzv. Jozefinska cesta, građena 1779. godine i nazvana po caru Josipu II. I za ovu prometnicu postoje zanimljivi kartografski izvori. Kao prvo to je karta koja prikazuje prijeko Vratnik u prvoj polovici 19. stoljeća u mjerilu 1:14 400 (B.IX.a.867–5)⁹¹, te rukopisna karta koja prikazuje dionicu ceste kod Žute Lokve (B.IV.17)⁹². U Zbirci postoje opsežni kartografski izvori za gradnju velebitskih cesta, posebno za područje između Karlobaga, Gospića i Obrovca. Radi se o osobito vrijednim rukopisnim listovima, mahom nastalim temeljem Jozefinske topografske izmjere, koje zbog svoje detaljnosti i preciznosti daju izuzetan prikaz orografije, vegetacije, naselja i toponomastike. Tako nalazimo kartu za cestu Obrovac–Sv. Rok iz 1809–1813. s dobrim prikazom sjeverne Dalmacije i Ličke pukovnije (B.IV.8). Karte B.IV.7 i B.IV.9 koje prikazuju put od Karlobaga do Bihaća prikazuju čitavu Ličku pukovnicu te dio Bosne oko Bihaća, a osobito su zanimljive zbog prikaza Velebita i ličke Plješivice, te obilne toponomastičke građe. Tu su još i karte za ceste Karlobag–Brušane (B.IV.10), Karlobag–Gospić iz 1752. godine (B.IV.11), te Gospić–Gračac (B.IV.12). Velebit s putovima i šumama prikazuje i karta koju je 1780. godine izradio kapetan Simbschen. Ova karta prikazuje Velebit između Sv. Jurja, Jablanca, Kosinja i Kutareva, a svjedoči o tome da je nekada glavni put preko sjevernog Velebita vodio iz Jablanca preko Alana na Lubenovac i Krasno, a ne kao danas preko Bakovaca u Kosinj. Slične je vrijednosti karta bez originalnog naslova koja prikazuje prijekoje i putove preko Velebita, Kapele i Plješivice nastale tijekom 19. stoljeća (E.XII.14). Među prometnim kartama 19. i 20. stoljeća nalazimo i tzv. kilometričke ili daljinarske karte koje označavaju udaljenosti između pojedinih mjesta. Izrađene su za kotareve svih županija u mjerilu 1:144 000. U Zbirci su također zastupljeni kartografski izvori za proučavanje razvoja željezničke mreže.

---

88 "Situations Plan der königlich ungarisch priv. Louisen Strasse samt deren Asätungen nach Buccari, Sungeri, Ravnagora und gegen Mötling, deren längen Profilen...".

89 "Situations Plann des Strassen-zugs von Merzlavodicza bis Lokve an der Louisen Strasse".

90 "Raports-Plan der Felschanzungen bei Jellenye an der Luisien Strasse ausgeführt und armirt im Jahre 1859".

91 "Situations-Skizze des Bergpasses Wratnik".

92 "Situations Plan von Xutaloqua samt neuantragenen Strassenzug".

Zrakoplovne karte – to je specifična vrsta karata koje služe zrakoplovnoj navigaciji. One prikazuju rute letova te sadrže osnovne podatke potrebne u navigaciji zrakoplova nekim geografskim prostorom. U Zbirci nalazimo 10 preglednih zrakoplovnih karata. Tu je nekoliko listova Vazduhoplovne karte Kraljevine Jugoslavije u mjerilu 1:500 000 u izdanju Vojnogeografskog Instituta iz 1939. godine. U istom mjerilu tijekom Drugog svjetskog rata Luftwaffe izdaje "Fliegerkarte von Jugoslawien" također zastupljene u Zbirci.

Poštanske karte – su specifična vrsta karata karakteristična za 18. i početak 19. stoljeća kada je poštanski promet kočijama imao izuzetan značaj (razvojem željezničkog prometa u 19. stoljeću poštanske kočije gube taj značaj). Poštanske karte tijekom 18. i 19. stoljeća prikazuju poštanske prometne pravce i poštanske postaje, dok one iz 20. stoljeća obično prikazuju shemu telefonskih ili brzoglasnih linija. Stare poštanske karte vrlo su zanimljive za proučavanje povijesti trgovine i prometa, ali i kao izvor za proučavanje drugih sadržaja. Naime, ove karte osim poštanskih ruta i postaja često sadrže vrlo opsežan geografski inventar, pa su pogodne za najrazličitije analize. U Zbirci nalazimo 16 poštanskih karata nastalih u razdoblju od 18. do 20. stoljeća. Odnose se na hrvatske zemlje, Ugarsku, Habsburšku Monarhiju, Austro-Ugarsku, Italiju i Europu. Posebno su vrijedne 3 rukopisne poštanske karte iz 18. stoljeća koje se odnose na granično područje Ličke pukovnije i sjevernog dijela Dalmacije (usp. sign. B.I.13). Dvije od njih potječu iz 1783, a treća iz 1813. godine. Izrađene su u mjerilu 1:76 000, te prikazuju područje od Karlobaga do Zrmanje sa svim prirodnim i društveno-geografskim sadržajem. Ucrtano je razgraničenje Ličke pukovnije, svi putovi i naselja. Osobito je zanimljiv prikaz primorske padine Velebita.

VIII. Atlasi

Atlasi su zbirke karata. S obzirom na vrstu karata koju sadrže, mogu biti opći ili tematski. U Zbirci se nalazi 45 atlasa, od toga 12 općih, 11 hidroloških, 8 povijesnih, 7 školskih atlasa, 2 auto-atlasa, po jedan pomorski, etnografski i planerski atlas, te jedan izolator i jedan portulanski atlas. Portulanski atlas Portugalca Diega Homena izdan u Veneciji oko 1570. godine predstavlja zasigurno najvredniji primjerak čitave Zbirke (D.XIV.6). Sadrži sedam rukopisnih portulanskih karata, od kojih dvije zasebno prikazuju Jadransko more. Sve karte označene su karakterističnim ružama vjetrova, a neke i mjerilom. Za područje istočne obale Jadrana autor donosi čak 91 toponim, pa ovaj atlas predstavlja vrijedan povijesni izvor⁹³. Drugi izuzetan primje-

---

⁹³ Za detaljniji opis ovog portulanskog atlasa vidi P. Preradović: "Rukopisni broderski atlas kr. zemaljskog arkiva u Zagrebu", *Arhivski vjesnik*, vol. 14, Zagreb, 1912, te M. Slukan: "Pojava i razvoj portulana s posebnim osvrtom na portulanski atlas Diega Homena", *Geodetski list*, br. 2 za 1998. godinu.

rak među atlasima predstavlja izolar Giovannija Francesca Camocia izdan u Veneciji 1573. godine (D.XIV.40)⁹⁴. Atlas sadrži 88 bakroreznih izolara, od kojih se 20 odnosi na naše primorske krajeve i gradove. Neke od karata nesumnjivo su djelo Šibenčanina Bonifacija Natala o čemu nam svjedoče i inicijali "N.B." urezani na naslovnom bakrorezu. Od 88 karata 12 je potpisao Camocio, 4 Paolo Forlani, 2 Domenico Zenoi, jednu Donato Berteli, jednu Šibenčanin Martin Rota Kolunić, dok je čak 68 karata nepotpisanih, ali bi s obzirom na potpis Bonifacija Natala na naslovnoj stranici mogle biti njegovo djelo⁹⁵.

Među općim atlasima nalazi se nekoliko izuzetno vrijednih primjeraka starih atlasa. Kao prvo treba spomenuti izdanje Geografije Claudija Ptolemeja koje predstavlja jedno od najvrednijih primjeraka čitave Zbirke (E.XVIII.6)⁹⁶. Radi se o Ptolemejevom atlasu, koji su dopunili i izdali Giuseppe Rosaccio i Girolamo Rusceli. Otisnuli su ga nasljednici Melchiora Sesse u Veneciji 1598. godine. Osim Ptolemejevih karata, izdavači donose i nove karte naslovljene kao *Tabula nuova* ili *Tabula moderna*. Tako se u Prvoj knjizi (*Libro Primo*) nalazi karta "Tavola Nuova Schiavonia" koja prikazuje područje između Drave i Jadranskog mora. Čitav prikaz Hrvatske prilično je iskrivljen, posebno konture obala i otoka, a za čitavo naše područje karta donosi tek nekoliko toponima uglavnom sasvim pogrešno lociranih, posebno onih kontinentalnih. Od rijeka ucrtane su Raša, Zrmanja, Krka, Neretva, Cetina, Sava i Drava. Prikaz reljefa tek je ponegdje označen uzastopnim sjenčanim krtičnjacima sasvim proizvoljno raspoređenim. Hrvatske zemlje označene su kao Istria, Liburnia, Dalmatia i Croatia, odnosno Corvatia. Uz svaku kartu nalaze se opsežni opisi, pa tekstualni dio uz kartu Slavonije donosi zanimljive podatke o hrvatskim zemljama. Među općim atlasima nalaze se još tri vrijedna djela. Godine 1752. u Nürnbergu Homanovi nasljednici (*Homannianos heredes*) izdaju atlas s 50 koloriranih bakroreznih karata tada poznatog svijeta (D.XIV.74)⁹⁷. Sve su karte vrlo visoke estetske vrijednosti, bogato urešene kartušama i heraldičkim simbolima. U atlasu ne postoji zasebna karta hrvatskih zemalja. Čitavo područje hrvatskih zemalja nalazimo na karti Italije, ali u vrlo sitnom mjerilu. Nešto detaljniji prikaz pruža nam karta Ugarske "Carte d'Hongrie en general contenant selon la Didission ancienne & methodique la Hongrie, en particulier la Croatie, la Dalmatie, la Bosnie ...", koju je za ovaj atlas izradio Johann Matthias Hassius. Na karti su ucrtana važnija mjesta, riječni tokovi, te granica uspostavljena nakon Požarevačkog mira 1718. godine. Više

---

⁹⁴ "Isole famose porti, fortezze, e terre maritime sottoposte della serenissima Signoria di Venetia, ad altri Principi Christiani, et al signor Turco, nuoamete poste in luce".

⁹⁵ Detaljnije o Camociovom izolaru vidi u: "Descriptio Croatiae" Mirka Markovića.

⁹⁶ "Della Geografia di Claudio Tolomeo".

⁹⁷ "Atlas comprehendarius quinquaginta tabularum geographicorum Homannianorum alias in Atlante majori concentrarum".

pažnje prikazu hrvatskih zemalja posvetio je Peter Schenk u svom atlasu "Atlas contractus" izdanom u Amsterdamu 1708. godine (E.XVIII.37). Atlas sadržava kolorirana bakrorezna djela P. Schenka, G. Valcka, S. Sansona, J. Homana te C. i T. Dankertsa. Naše zemlje prikazane su na karti Ugarske Gerharda Valcka, ali i na zasebnoj karti "Sclavonia, Croatia, Bosnia cum Dalmatia parte". To je kasnije izdanje Mercatove karte (za detaljniji opis vidi pod opće karte), a koju u Zbirci nalazimo i kao zasebni list (A.II.8). Od novijih općih atlasa spomenut ćemo samo jedan nastao na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće. Radi se o džepnom izdanju atlasa Ugarske Johanna Mattheusa Korabinskog izdanog u Beču oko 1800. godine (D.XIV.72)⁹⁸. Atlas sadrži 60 karata, a za nas je značajna karta Međimurja "Halbinsel Mura bey den Ungarn" na kojoj su precizno označena naselja kategorizirana po važnosti i veličini, dvorci i utvrđenja, pošte, putovi te crkve, s obzirom na vjeroispovijest.

Hidrološki atlas potječu iz 19. i 20. stoljeća i odnose se na tok i regulaciju Dunava, Save i Drave. U Zbirci se nalazi i jedan pomorski atlas. To je "Atlas maritime" francuskog kraljevskog hidrografa Josepha Rouxa (E.XVIII.36). Atlas je izdan u Marseilleu 1764. godine. Sadrži 26 pomorskih karata otisnutih u tehnici bakroreza. Sve karte preko čitave površine imaju iscrtane ruže vjetrova karakteristične za portulanske pomorske karte. Sedma karta prikazuje čitavo Jadransko more s njegovom istočnom obalom i otocima. Iscrtani su samo obrisi otoka i obale, te su ispisani topnim samo nekih otoka te najvećih obalnih naselja. Ponegdje su označene utvrde, važnija sidrišta te dubina mora u pojedinim zaljevima prikladnim kao zaklon i sidrište.

Na kraju, spomenut ćemo dva izuzetno zanimljiva atlasa iz 20. stoljeća. Jedan je izdan u Londonu 1943. godine "An atlas of post-war problems" (E.XVIII.), koji sadrži čitav niz tematskih karata što se bave različitim, gospodarskim, etnografskim i drugim pitanjima poslijeratnog razdoblja, a drugi je atlas izdan oko 1945. godine, "Atlas Jugoslavije i pograničnog područja s Italijom: prirodna osnova, stanovništvo, promet" (E.XVIII.29). Atlas je izdan povodom određivanja granica s Italijom. Posebno su zanimljive karte granica između Istre i Italije u razdoblju od 1910. do 1945. godine.

Zaključak

Karte su neiscrpan izvor za najrazličitija znanstvena istraživanja određenog prostora i vremena. Zemljopisne karte bolje od bilo kojeg pisanog dokumenta pružaju uvid u prostor nekog vremenskog razdoblja. One su neiscrpan izvor za proučavanje razvoja svih prirodnih i društvenih stanja i procesa u prostoru, ukazujući nepogrešivo na sve promjene nastale tijekom povijesnih zbivanja. Također mnogo govo-

⁹⁸ "Atlas regni Hungariae partabilis: neue und vollständige Darstellung des Königreichs Ungarn auf LX Tafeln in Taschenformat".

re o vremenu i prostoru u kojem su nastale. Svjedoče o povijesti kartografskog upoznavanja naših zemalja te o povijesti kartografije i mjerništva uopće. Nadalje, još više govore o povijesnom kontinuitetu hrvatskih zemalja, te spoznajama i predodžbama što ih je svijet imao o Hrvatskoj. Na kraju, karte su neprocjenjiv dio naše kulturne baštine, pa ih kao takve trebamo s ponosom isticati, ali i čuvati za buduće naraštaje.

PRILOG 1

KAZALO MJESTA PRIKAZANIH KARTAMA JOZEFINSKE EKONOMSKE IZMJERE POHRANJENIH U KARTOGRAFSKOJ ZBIRCI HDA

I. KARLOVAČKI

GENERALAT

Otočka pukovnija

Babin Potok	Ljubovo	Brezovac
Brlog	Mala Krbavica	Brinje
Bukovac	Malo Polje	Bročanac
Bunić	Melnica	Cerovnik
Crni Kal	Mesinovac	Čatrnja
Čanak	Otočac	Dobrinić
Čovići	Pečane	Donja Drežnica
Dabar	Pervan Selo	Donja Mašvina
Debelo Brdo	Podove	Donja Močila
Doljane	Podum	Donje Zagorje
Donja Švica	Poljica	Donji Modruš
Donje Pazarište	Ponori	Drežnik
Dubrava	Prizna	Dubrave
Dugi Dol	Prozor	Erdelj
Gacko polje	Ravljane	Gerovo
Glavace	Rudopolje	Gojak
Gornja Švica	Salamunić	Gomilica
Gornje Pazarište	Sinac	Gorčica
Hrvatsko Kompolje	Škare	Gomirje
Jablanac	Špilničko polje	Gornja Drežnica
Kaluđerovac	Šumećica	Gornja Močila
Karaula	Trnovac	Gornje Zagorje
Klanac	Turjanski	Gornji Modruš
Klenovac	Vaganac	Gostovo Polje
Konjsko Brdo	Vlaško Kompolje	Grabovac
Korito	Vranovine	Hreljin
Kozjan	Vrhovine	Ivakuša
Krušvica	Zalužnica	Jamarje
Kutarevo	<u>Ogulinska pukovnija</u>	Janja Gora
Kvarte	Begovac	Jasenak
Lešće	Begovac Blato	Jasenice
Lipovo Polje	Bijeli Potoci	Jelvica
	Blata	Jesenica
	Brezno	Jezerane
		Jezero

Kamenica	Plaški	Vodoteč
Kamenski Dol	Podmelnica	Vojvoduš
Koranski Lug	Podlaški	Vrbovsko
Korita	Ponikve	Vrelo Mrežnica
Krivi Put	Popovo Selo	Vujin Vrh
Križpolje	Potok	Zagorje
Krmpote	Povile	Zbijeg
Kunić	Primišlje	Zdenac
Lalić Dol	Prokike	Zebić
Lapac	Rakovica	
Lapat	Rastovača	<u>Slunjska pukovnija</u>
Latin	Ravnica	Čatrnja
Ledenice	Razvalje	Dubovac
Leskovac	Rebrović Selo	Karovac
Letinac	Rešetar	Venac
Lipica	Saborsko	
Lipovača	Sadilovac	II. SLAVONSKI
Lučani	Salopek Selo	GENERALAT
Ljeskovac	Slunjčica	<u>Brodsko pukovnija</u>
Magaruša	Smoljanac	Andrijaševci
Mali Kut	Srednja Drežnica	Andrijević
Mašvina	Stajnica	Apševci
Mazlin	Staro Kršlje	Babina Greda
Medveđaši	Sv. Petar	Banovci
Medvejdače	Škalić	Beravci
Močila	Šušnjar	Bicko Selo
Mrežnica	Tobolić	Bošnjaci
Mrzli Dol	Tounj	Brod
Mrzlo Polje	Truhović	Bukovje
Munjava	Trnovača	Crni Gaj
Musulinski Potok	Trojvrh	Crni Potok
Novo Kršlje	Trošmarija	Čajkovci
Oblajac	Trzić	Čunjevci
Ogulin	Tuk	Divoševci
Orehovo Selište	Turkalj	Donja Bebrina
Orehovo Selo	Tušević	Donja Vrba
Oštarija	Vaganac	Donji Andrijević
Oštarski Dol	Veliki Kut	Donji Slatinik
Otok	Vinski Vrh	Dragutovica
Petrova Draga	Višnjevača	Drenovci
Plašćica	Vitunj	Dubovik

Deletovci	Oriolik	Velika Cerna
Gaj	Oriovac	Velika Kapanica
Garčin	Orolik	Vinkovci
Gipovine	Otok	Vođinci
Glogovica	Perkovci	Vrbanja
Gornja Bebrina	Pocrkavlje	Vrhovina
Gornja Vrba	Podgajci	Vrpolje
Gornji Slatinik	Podvinj	Zadubravljje
Grabarje	Poljanci	Zbijeg
Gradina	Privlaka	Zdenci
Gradište	Prkovci	Županja
Gromačnik	Prnjavor	
Gudinci	Rajevo Selo	<u>Gradiška pukovnija</u>
Ivankovo	Rakovci	Adamovci
Jaruga	Retkovci	Andrijevc
Ježevik	Ripača	Bačić
Jošava	Rokovci	Banova Jaruga
Kindrovo	Rušćica	Banovci
Klakar	Selna	Batrina
Klokočevik	Sibinj	Bebrina
Komletinci	Sikirevci	Benkovac
Korduševci	Slakovci	Bili Brig
Koševica	Slobodnica	Bodegraj
Kruševica	Soljani	Bodovaljci
Kunjevci	Sredanci	Bogičevci Donji
Kupina	Srednjaci	Bogičevci Gornji
Kuti	Stari Banovci	Borovci
Laze	Stari Mikanovci	Brdani
Mala Cerna	Staro Topolje	Bučje
Mala Kapanica	Strizivojna	Cage
Matković Mala	Stružani	Ciglenik
Mersunja	Svilaj	Crnogorci
Mirkovci	Šamac	Čovac
Miškovci	Šamci	Dolina
Nijemci	Šapci	Donje Laze
Novi Grad	Šiškovci	Donji Lipovac
Novi Jankovci	Štitar	Donji Rajić
Novi Mikanovci	Šušnjevc	Dragalić
Novo Selo	Tomica	Dragovci
Novo Topolje	Trnjani	Drenovci
Oprisavci	Trstenik	Dubočac

Dubovac
Goleši
Gorica
Gornji Lipovac
Gornji Rajić
Gračani
Gunjevci
Jablanac
Jamarica
Janja Lipa
Jazavica
Kaniža
Kobaš
Komarnica
Kovačevac
Kraljeva Velika
Krivaj
Kujnik
Kuti
Ladevac
Lipovljani
Lonja
Lovešić
Lupina
Lužani
Mala
Malina
Mašić
Matkovac
Medare
Međurić
Mlaka
Nova Gradiška
Nova Kapela
Novo Selo
Odvorci
Okučani
Oriovac
Orubica
Oštri Vrh
Petrovo Selo

Piljenica
Poljana
Pričac
Prvča
Radovanje
Ratkovac
Rešetari
Roždanik
Seoce
Sića
Sićica
Slatnik
Smrtić
Srednji Lipovac
Stara Gradiška
Stara Kapela
Stupnik
Svinjar
Šagovina
Širinci
Štivica
Šumeće
Tistovac
Vrbje
Vrbova
Vrbovljani
Zagrađe
Živke
Žuberkovac

Petrovaradinska pukovnija

Blata
Draganovci
Ilinci
Jasenova
Klašteвица
Naklo
Neprečava
Podgrađe
Puk
Rađenovci

Samovac
Smogva
Topolovac
Varadin
Vratičina
Zdaševci
Zemun
Žerovinac

**III. VARAŽDINSKI
GENERALAT**

Đurđevačka pukovnija

Molve
Peratovica
Rašenica
Šemovac
Velika Dabčevica
Virje
Ždala

Križevačka pukovnija

Bolč
Bosiljevo
Brezine
Cerina
Cerna
Dabci
Dereza
Donja Garešnica
Dragičevac
Đurić
Farkaševac
Fuka
Hageni
Halianec
Hrastilnica
Ivančani
Ivanska
Johovec
Kajgana
Kaniška Iva

Kapelica
Kebel
Kolarovo Selo
Konščani
Križ
Križić
Laminac
Lipovčani
Mački
Majur
Marčani
Marinkovec
Markovec
Mostari
Narta
Novoselec
Obedišće
Okešinec
Palančani
Palešnik
Perinarovec
Plašćevec
Platnica
Prnjavorec
Prokljuvani
Rastovec
Rečica
Siščani
Sovari
Štefanje
Šumečani
Šušnjari
Tomašnica
Vezišće
Vlaška Kapela
Vrtlinska
Vukšinec
Zabrđe
Zvekovec
Žarnica

IV. BANSKA

KRAJINA

I. Banska (Glinska)

Alina Kosa
Babinac
Bačuga
Badinova Kosa
Begović
Bijele Vode
Blatuša
Blinjski Kut
Borovita
Bovičko Polje
Brestik
Brezovo
Bruvno
Bugovica
Bunjci
Buzeta
Cremušnica
Čavlovica
Čemernica
Čuntić
Dabrina
Deanović
Dolčani
Dolnjaki
Donja Perna
Dragotinja
Drenovac
Dugo Selo
Glina
Golina
Gornja Perna
Grabovac
Gračanica
Gradac
Gvozdansko
Hađer
Jabukovac
Jammica

Jošvica
Joževica
Kazaperovica
Kihalec
Kirin
Klasnić
Klinac
Kovačevac
Kozarec
Kraljevcani
Kureševo
Lasinja
Lušani
Mačkovo Selo
Magarčevac
Maja
Majdan
Majske Poljane
Mala Pecka
Mala Vranovina
Mali Gradac
Malička
Martinović
Mlinoga
Moravci
Mošćenica
Mustapino Polje
Novoselci
Oblaj
Ostrožin
Pastuša
Perna
Peščenika
Petkovac
Pogorje
Ponikvari
Prekopa
Prieka
Prnjavor
Prnjenska
Ravno Rašća

Roviška	Blinjski Kut	Hertić
Selišac	Boberčani	Hrastovac
Selišće	Bobovac	Hrastovica
Skela	Borojević	Ivanjski Bok
Slavsko Polje	Brđani	Jabukovac
Slivovac	Budičina	Jamica
Srbljani	Bujina	Jasenik
Sredičko	Cerovljani	Jasenovčani
Srnjak	Crkveni Bok	Javorani
Steničnjak	Cukor	Javornik
Stipan	Čapljani	Jošavica
Šašova	Čepelić	Kinjačka
Šibare	Černec	Kladaluk
Šibina	Čore	Knezovljani
Štefanki	Čukur	Komogovina
Šušnjar	Divuša	Komorani
Topuske Kose	Dobretin	Kosina
Topusko	Donja Velešnja	Kostajnica
Tremušnjak	Donji Komarevac	Kostajnička Divuša
Trepča	Draga	Kostreši
Trstenica	Draškovec	Kotar
Trtnik	Drenčina	Kozji Brod
Velika Pecka	Drljača	Krčevo
Velika Vranovina	Dubica	Krivaj
Veliki Gradac	Dubovac	Krndija
Vlahović	Dvor	Kukuruzari
Vorkapić	Gage	Kuljani
Vranovina	Glavičani	Leskovac
Vrtljina	Golubovac	Letina
Žirovac	Gorička	Letovanić
	Gornja Velešnja	Lotine
<u>II. Banska (Petrijnska)</u>	Gornji Komarevac	Lovča
Babina Rijeka	Graboštani	Luka
Baćin	Grabovica	Ljeskovac
Bedenik	Grabovina	Ljubina
Begovići	Graduša Mala	Mačkovo Selo
Bestрма	Graduša Velika	Madžari
Bijelovac	Greda	Majdan
Bistrač	Grmušani	Majur
Bišćanova	Grmuše	Mala Graduša
Blinja	Gvozdanski	Matljevići

Mečenčani	Rogulje	Timarci
Meminska	Rujavac	Tremušnjak
Mlinoga	Selišća	Trepča
Mostanica	Selnica	Udetin
Mošćenica	Severovac	Umetić
Mračaj	Slabinja	Unčani
Nartak	Slujnica	Uštica
Novoselci	Sočanica	Utolica
Oraovica	Srakarička	Velebitska Rijeka
Panjani	Stanići	Velešnja Donja
Papići	Stankovac	Velešnja Gornja
Pastuša	Staro Selo	Velika Graduša
Paukova Mala	Staza	Višnjički Bok
Pedalj	Stražbenica	Volinja
Petrinci	Strmen	Vrpolje
Petrinja	Struga	Vukoševac
Pletenica	Stubalj	Zakopa
Pobrđani	Stupnica	Zamlača
Podovi	Sunja	Zrinj
Polozi	Svinica	Zrinjska Divuša
Pračina	Šakanlije	Živaj
Prevršac	Šaš	Živaj Donji
Radojina Luka	Šegestin	Živaj Gornji
Rausovac	Šušnjan	Žreme
Ravnice	Taborišće	Žut

Literatura:

- Čanković, D. (urednik) (1982): Međunarodni standard za opis kartografske građe (International Standard Bibliographic Description for Cartographic Materials ISBD(CM)), Hrvatsko Bibliotekarsko društvo, Zagreb 1982.
- Krizmanić, K. i Radović, J. (1994): Stoljeće geologijskih karata Hrvatske (katalog izložbe), Hrvatski prirodoslovni muzej, Zagreb 1994.
- Lago, L. (1996): Stare karte Jadrana, C.A.S.H, Pula 1996.
- Lago, L. i Rossit, C. (1981): Descriptio Istriae, edizione Lint, Trst 1981.
- Lopasić, R. (1989): Spomenici Hrvatske krajine III, Zagreb 1889.
- Lovrić, P. (1988): Opća kartografija, Liber, Zagreb 1988.
- Marković, M. (1965): Kartografska zbirka Arhiva Hrvatske, *Arhivski vjesnik*, god. 7–8, Zagreb 1965.
- Marković, M. (1993): Descriptio Croatiae, Naprijed, Zagreb 1993.
- Pandžić, A. (1988): Pet stoljeća zemljopisnih karata Hrvatske (katalog izložbe), Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb 1988.
- Pandžić, A. (1992): Granice Hrvatske na zemljovidima od XII. do XX. stoljeća (katalog izložbe), Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb 1992.
- Preradović, D. (1912): Rukopisni broderski atlas kr. zemaljskog arkiva u Zagrebu, *Arhivski vjesnik*, vol. 14, Zagreb 1912.
- Slukan, M. (1988): Pojava i razvoj portulana s posebnim osvrtom na portulanski atlas Diega Homena, Zagreb, *Geodetski list*, br. 2 za 1988. godinu.
- Slukan, M. (1997): Katastarska dokumentacija Arhiva mapa u Hrvatskom državnom arhivu, *Arhivski vjesnik*, god. 40, Zagreb 1997.
- Slukan, M. (1996): Opis kartografskog materijala, *Arhivski vjesnik*, god. 39, Zagreb 1996.

Summary

CARTOGRAPHIC COLLECTION OF CROATIAN STATE ARCHIVES AND ITS VALUE AS THE SOURCE FOR RESEARCHES

Cartographic collection of Croatian State Archives is the second largest cartographic collection in Croatia. Today, it contains over 4 000 cartographic units (signatures). As the collection of the national archives, the collection primarily contains old maps and atlases while recent cartographic production (after 1945) is less represented. The largest part of that cartographic material shows us Croatian country, but also its neighbouring countries, with which Croatia has been politically and culturally connected. The Collection contains all kinds of general and thematic maps, charts, plans and atlases from 16th to 20th Century, so it's valuable source for all kinds of researches. All cartographic units are described according to International

Standard Bibliographic Description for Cartographic Materials (ISBD(CM)). As the result, catalogue and a computer database has been created. This way of card processing provides high degree of the access for all kinds of user requirements.